

ZABRZE

krok po kroku

step by step

Schritt für Schritt

Dariusz Walerjański

ZABRZE

krok po kroku

step by step

Schritt für Schritt

„Dzieła, które są tylko użyteczne, starzeją się z każdym dniem. Jedną użyteczność zastępuje druga, nowa i prężniejsza. W ten sposób przemijają całe kultury. Z działalności człowieka pozostaje nie to, co jest użyteczne, lecz to, co pobudza umysł”.

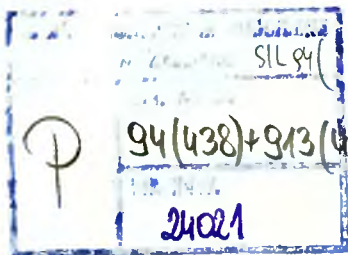
Le Corbusier (1887-1965)

„Works, which are only useful, are growing older day by day. One usefulness is substituted with another, new and more efficient. That is the way how cultures pass away. What is left out of human activity is not what is useful but what triggers out man's mind.”

Le Corbusier (1887-1965)

„Die Werke, die nur nützlich sind, altern von Tag zu Tag. Eine Nützlichkeit ersetzt eine Andere, neue und geschmeidige. Auf diese Weise vergehen alle Kulturen. Von menschlicher Tätigkeit bleibt nicht das, was nützlich ist, sondern das, was die Sinne berührt“.

Le Corbusier (1887-1965)

SL 94 (438) Labre

94(438)+913(438)(036)](084.121)Labre

24021

06/683/D

Szanowni Państwo!

Blisko siedem wieków czekało Zabrze na nadanie praw miejskich. Czas, w którym nasze miasto funkcjonowało formalnie jako największa wieś ówczesnej Europy, wykorzystany został na dynamiczny rozwój przemysłu. Proces ten został zintensyfikowany zwłaszcza po odkryciu w XVIII wieku bogatych złóż węgla. Jak się miało okazać – wydarzenie to zdeterminowało nie tylko kierunek rozwoju, ale i odcisnęło trwale piętno na charakterze miasta.

Zapraszam do odwiedzenia Zabrza, które ma ambicje przeobrażenia się w dobrze zurbanizowane centrum nowoczesnych technologii, którego wizytówką będzie także turystyka przemysłowa.

Prezydent Miasta
Jerzy Gołubowicz

Dear Ladies and Gentlemen,

Almost seven centuries had passed before Zabrze was granted the city rights. The time in which our city was formally functioning as the biggest European village was exploited for the rapid industrial development. The process was intensified especially after the discovery, in 18th century, rich layers of coal. As it was to occur soon, not only had this event determined the direction of development but also left a significant and permanent mark on the city character.

I eagerly encourage you to visit Zabrze, which ambitiously transforms into well organized center of modern technology, with well developed industrial tourism.

President of Zabrze
Jerzy Gołubowicz

Sehr geehrte Damen und Herren,

Binahe sieben Jahrhunderte hat die Stadt Zabrze auf die Erteilung der Stadtrechte gewartet. Die Zeit, in der unsere Stadt offiziell als das größte Dorf des damaligen Europas funktionierte, wurde zur dynamischen Industrieentwicklung genutzt. Dieser Prozess intensivierte sich vor allem nach der Entdeckung im 18. Jahrhundert der reichen Kohlenlagerstätten. Wie es sich herausstellte – determinierte dieses Ereignis nicht nur die Entwicklungsrichtung, sondern auch hinterließ sie ein dauerhaftes Zeichen im Charakter der Stadt.

Ich lade Sie herzlich zu einem Besuch in Zabrze ein. Diese Stadt hat Ambitionen sich in ein gut urbanisiertes Zentrum der modernen Technologien zu verwandeln, dessen Visitenkarte auch die industrielle Touristik sein wird.

Präsident der Stadt Zabrze
Jerzy Gołubowicz

Trochę historii...

Zabrze, miasto położone w zachodniej części Górnego Śląska, krainy poplątanych korzeni etnicznych, narodowych i religijnych, nazwanej w XIX w. przez Józefa Ignacego Kraszewskiego fantastycznym i dziwnym „ogrodem piekieł” lub „pruską Anglią” według Christiana Fürchtegotta Hollundera. Dziś znajduje się w uprzemysłowionej aglomeracji województwa śląskiego, zajmując powierzchnię 80 km². W czasach prehistorycznych i wczesnym średniowieczu osadnictwo skupiało się tu początkowo nad brzegami rzeki Bytomki i Potoku Rokitnickiego (Mikulczyckiego). W dokumentach średniowiecznych z II poł. XIII w. Zabrze było nazywane Sadbre – „Zadebrze”, miejsce położone za debrami, czyli zarośniętymi pagórkami i dolami z płynącym strumieniem. Osada została założona w malowniczym miejscu – na nie-

Some history...

Zabrze, the city situated in the West part of Upper Silesia, the land of coiled up ethnic, national and religious roots, named by Józef Ignacy Kraszewski in 19th century fantastic and bizarre “garden of hell” or “Prussian England” by Christian Fürchtegott Hollunder. Nowadays, it is a part of the industrial agglomeration of Silesian voivodeship with the area of 80 square kilometers. In the Prehistoric times and early Middle Ages settlers were to be found by the river banks of Bytomka and Rokitnicki stream. In the documents of the Middle Ages, dated second half of the 13th century, Zabrze was called Sadbre which is “za debrze”, the place situated behind “debrzy”, hills and valleys cut by stream and covered by woods. The settlement was established upon picturesque medium-height hills, which were in the past centuries called by inhabitants “Zaborskie Berge”, by the road between two Middle Ages cities- Gliwice and Bytom. The oldest monuments, preserved

Ein bisschen Geschichte...

Zabrze liegt im westlichen Teil Oberschlesiens. Es ist das Reich der verwirrten ethnischen, nationalen und religiösen Wurzeln. Im 19. Jahrhundert durch Józef Ignacy Kraszewski benannt als ein phantastischer und merkwürdiger „Garten der Hölle“ oder nach Christian Fürchtegott Hollunder „Preußisches England“ genannt. Heute, mit einer Fläche von 80 km², befindet sie sich im industriellen Ballungsgebiet der Woiwodschaft Schlesien. In der Vorgeschichte und im früherem Mittelalter konzentrierte sich die Ansiedlung anfangs am Ufer des Flusses Bytomka und des Rokitnitzer Baches. In den mittelalterlichen Urkunden aus der 2. Hälfte des 13. Jahrhunderts wurde Zabrze – Sadbre genannt, ein Ort, das hinter einem Gestrüpp und kleinen Gruben mit fließendem Bach liegt. Die beeindruckende Ansiedlung wurde auf einer nicht sehr großen Anhöhe, über die die Einheimischen in vergangenen Jahrhunderten „Zaborskie Berge“ sprachen, zwischen zwei mittelalterlichen Städten Gliwice und Bytom, gebildet. Aus dem

in the town, cone shaped defensive walls in Mikulczyce and Rokitnica come from the early period of Middle Ages.

Dwellers of the settlement made their living mainly by farming and collecting forest fruit. At that time Zabrze covered the area of 1400 hectares. In the first half of the 14th century the settlement was under the reign of Czech King Jan Luksemburczyk. In the 16th century it was passed over together with the whole Silesia under the reign of Habsburg Dynasty. At that time Czech knight Szambor Dluhomil built a castle on the territory of Zabrze which thanks to the initiative of Aleksander von Bielski was rebuilt as a brick one.

Parish chronicles from 1725 recall the blast furnace, which gave the beginning to a nearby colony called Kuźnica. In 1742, after Silesian wars, Zabrze together with a part of Upper Silesia was ruled by Prussia. In the years 1774-1776, according to the King's Act dwellers' colonies were established. At that time rural landscape dominated on the whole territory. Such situation lasted till 24th November 1790 when the mining engineer Salomon Isaac

Frühmittelalter stammen die ältesten Denkmäler, wie die klemen, kegeligen, festhaften Burgen in Mikulczyce und Rokitnica, die uns heute noch erhalten sind. Die Bewohner lebten bis zum 24. November 1790 meistens vom Ackerbau und vom Sammeln der Waldfrüchte. Die Stadtfläche betrug damals 2400 Morgen. In der 1. Hälfte des 14. Jahrhunderts war diese Ansiedlung unter der Herrschaft des tschechischen Königs Jan Luksemburczyk. Im 16. Jahrhundert kam sie mit dem ganzen Schlesien unter die habsburgische Herrschaft. In dieser Zeit hat der tschechische Ritter Szambor Dluhomil in Zabrze ein Schloss gebaut, das im 17. Jahrhundert dank Aleksander von Bielski in ein bemauertes Schloss umgebaut wurde.

Die Gemeindechroniken aus dem Jahr 1725 berichteten von einem Hüttenofen, der ein Anfang für die sog. Kuźnica Kolonie geworden ist. Im Jahre 1742, nach den schlesischen Kriegen, stand Zabrze gemeinsam mit einem Teil von Oberschlesien unter der Herrschaft von Preußen. In den Jahren 1774 bis 1776 entstanden in Zabrze infolge des königlichen Beschlusses die Ansiedlungen. Bäuerliche Landschaften

wysokich pagórkach, nazywanych w minionych wiekach przez miejscowych „Zaborskimi Bergami”, przy drodze pomiędzy dwoma średniowiecznymi miastami – Gliwicami i Bytomiem. Z tego wczesnośredniowiecznego okresu pochodzą zachowane w mieście najstarsze zabytki w postaci stożkowych gródków obronnych w Mikulczycach i Rokitnicy. Mieszkańcy osady żyli głównie z uprawy roli, chmielu i leśnego zbieractwa. Zabrze zajmowało wówczas obszar około 2400 mórg. W I połowie XIV w. osada była podporządkowana władzy czeskiego króla Jan Luksemburczyka. W XVI w. przeszła wraz z całym Śląskiem pod panowanie Habsburgów. W tym okresie rycerz czeski Szambor Dluhomil wybudował na terenie Zabrza zamek, który w XVII wieku, dzięki inicjatywie Aleksandra von Bielskiego, przebudowano na murowany.

Kroniki parafialne z 1725 r. wspominają o piecu hutniczym, który dał początek powstałej w jego pobliżu kolonii nazwanej Kuźnicą. W 1742 r., po wojnach śląskich, Zabrze wraz z częścią Górnego Śląska znajdowało się pod panowaniem pruskim. W latach 1774-1776, w myśl rozporządzenia królewskiego powstają na terenie Zabrza kolonie osadnicze. Na całym ówczesnym obszarze dzisiejszego miasta dominował krajobraz rolniczy. Tak było do 24 listopada 1790 r., kiedy to inżynier górniczy, Salomon Izaak odkrył na terenie Zabrza duże pokłady węgla koksującego grubości ponad jednego metra. Odkrycie węgla spowodowało zmianę wizerunku wsi Zabrze – z osady typowo rolniczej na szybko rozwijającą się, największą do I poł. XX wieku, uprzemysłowioną, nowoczesną wieś w Europie. Cały XIX wiek to „złoty okres w dziejach miasta” z powodu rozwijającego się tu przemysłu ciężkiego. Przychodzą w tym miejscu na myśl słowa Janoscha, czyli Horsta Eckerta,

discovered huge layers of coking coal over one meter thick. Coal discovery caused change of village Zabrze's image – from typically rural settlement into the biggest, until the first part of the 20th century, rapidly developing, modern, industrial village in Europe. Due to the development of the heavy industry, 19th century was “a golden period in the town's history”.

One may quote here the words of Janosch, namely Horst Eckert, a writer born in Zabrze in 1931, “As it often happens, someone comes, brings new ideas and suddenly everything changes”. In December 1914 Zabrze province accepted motion concerning the change of name of the province and district Zabrze into Hindenburg O-S in honour of General Paul von Beneckendorff und von Hindenburg, who defeated the Russian army at Tannenberg in East Prussia at the beginning of I World War. This name was valid for thirty years. On the 1st October 1922 Hindenburg province O-S accepted municipal ordinance and became a town. At the end of 1927 the biggest village in Europe became one of the biggest Silesian cities.

dominierten auf der ganzen damaligen Stadtfläche. So war es bis zum 27. November 1790, als an dem besagten Tag der Bauingenieur und Geologe Salomon Izaak auf dem Gebiet ein sehr großes, über 1 Meter dicken Kokscohlflöz entdeckt hat. Diese Entdeckung verursachte eine Ebenbildveränderung des Dorfes vom typisch bauerlichen in ein sich rasch entwickelndes, neues, industrielles und bis zur 1. Hälfte des 20. Jahrhunderts größtes Dorf in Europa. Das ganze 19. Jahrhundert war wegen der Entwicklung der Schwerindustrie ein sog. „Goldenes Zeitalter in der Geschichte der Stadt“. Ich denke an die Worte des noch lebenden Schriftstellers Horst Eckert, der in Zabrze geboren wurde, den man in Europa als Janosch kennt. Die lauten: „Wie oft passiert es, dass jemand kommt, etwas macht und alles ändert sich auf einmal?“. Im Dezember 1914 hat die Gemeinde Zabrze den Antrag über den Namenswechsel in Hindenburg O-S angenommen, als Anerkennung der Generäle Paul von Beneckendorff und von Hindenburg, der die Schlacht mit der Russischen Armee bei Tannenberg in Ostpreußen gewonnen hat. Dieser Name galt nur dreißig Jahre.

pisarza urodzonego w Zabrzu w 1931 r.: „Jak często się zdarza, że ktoś przyjdzie, coś zrobi i wszystko się nagle odmieni”. W grudniu 1914 r. gmina Zabrze przyjęła wniosek o zmianę nazwy gminy i powiatu Zabrze na Hindenburg O-S na cześć generała Paula von Beckendorffa und von Hindenburg, który na początku I wojny światowej pokonał Rosjan pod Tannenbergiem w Prusach Wschodnich. Nazwa ta obowiązywała przez trzydzieści lat. 1 października 1922 r., gmina Hindenburg O-S przyjęła ordynację miejską i stała się miastem. Ta największa dotychczas wieś w Europie, pod koniec 1927 r. była już jednym z największych miast Śląska. W latach dwudziestych i trzydziestych XX w. Zabrzu, nadal Hindenburg O-S, w bardzo szybkim tempie rozbudowało się przestrzennie i urbanistycznie. Powstało dużo nowych osiedli mieszkaniowych, nowoczesnych, awangardowych budowli w stylu modernizmu, ekspresjonizmu czy funkcjonalizmu, znanego jako „Neues Bauen”. Budynki stawiane na terenie miasta projektowali wybitni architekci: Dominikus Böhm, Theodor Ehl, Arnold Hartmann, Erich Böddicker, Karl Breuer, Paul Bonatz, Hans Poelzig, M. Wolf, Albert Krawietz, Gustaw Alinger, Felix Hinnsen, Tadeusz Michejda, bracia Emil i Georg Zillmanowie.

Zabrze (do 1945 r. Hindenburg O-S), nie zniszczone w wyniku działań wojennych, w marcu 1945 r. znalazło się w Polsce. Przez wiele lat było miastem wielokulturowym, gdzie obok siebie w duchu tolerancji mieszkali wyznawcy protestantyzmu, katolicyzmu i judaizmu, czasem zjawiali się tu wędrujący Cyganie, których wiara w tolerancję dawnego Zabrza przetrwała do czasów współczesnych, stąd ponownie licznie się tu osiedlają.

In the twenties and thirties of the 20th century Zabrze, still Hindenburg O-S, developed very quickly as far as spatial and urban aspects are concerned. Many new housing estates, modern and avant-garde buildings in styles of modernism, expressionism, and functionalism known as “Neus Bauen” were erected. Buildings on the territory of Zabrze were designed by: Dominikus Böhm, Theodor Ehl, Arnold Hartmann, Erich Böddicker, Karl Breuer, Paul Bonatz, Hans Poelzig, M. Wolf, Albert Krawietz, Gustaw Alinger, Felix Hinnsen, Tadeusz Michejda, brothers Emil and Georg Zillman.

Zabrze (till 1945 Hindenburg O-S), not damaged after war, in March 1945 was attached to Poland. For many years it was a multicultural city, where Protestants, Catholics, and Jews lived next to each other in the spirit of tolerance. Sometimes wandering Gypsies whose belief in tolerance of the old Zabrze was preserved till the contemporary times, what explains such a high number of Gipsy dwellers appeared in town. The trace of what the past inhabitants of town left are interesting for historians archival documents,

Am 01. Oktober 1922 hat die Gemeinde Hindenburg O-S die Städteordnung angenommen und wurde so eine Stadt. Das damals größte Dorf in Europa gehört Ende 1927 zu den Großstädten Schlesiens an. In den 20er und 30er Jahren des 20. Jahrhunderts entwickelte sich Zabrze. weiter Hindenburg O – S, sehr schnell und macht eine räumliche und städtebauliche Vergrößerung. Es entstanden neue Wohnsiedlungen, avangardistische Bauten im Stil des Modernismus, Expressionismus und Funktionalismus, die man als „Neues Bauen“ kennt. In der Stadt wurden die Gebäude nach den Entwürfen von berühmten Architekten wie z.B. Dominik Böhm. Theodor Ehl. Arnold Hartmann, Erich Böddicker, Karl Breuer, Paul Bognatz, Hans Poelzig, M. Wolf. Albert Krawietz, Gustaw Alinger, Felix Hinnsen, Tadeusz Michejda, der Brüder Emil und Georg Zillnan erbaut.

Zabrze (bis 1945 Hindenburg O-S), die infolge der Kriegshandlungen nicht zerstört wurde, befand sich im März 1945 in Polen. Seit Jahren war das eine interkulturelle Stadt, wo im Geiste der Toleranz die Anhänger des Protestantismus, Katholizismus und Judaismus zusammenlebten,

metropolitan and sacral buildings, parks and industrial plants. Some of those buildings are nowadays the pride of the town.

Nowadays, after many years of taking no notice of these unique objects – churches, interesting architectonical buildings – finally the stereotype about Zabrze being a city of mines, coking plant, foundries and heaps, city deprived of monuments has changed. We certainly will not find any medieval castles or renaissance housing estates but we will see monuments which others cannot boast with on their territory. Zabrze is a city with character, different from others, as one of the architects described it – “it is a city of brick towers”, “a city without any old town”, where tracing its old good times is an exciting challenge for the weekend.

Even though Zabrze is visited by growing number of tourists every year, it is still not famous enough. Industrial landscape, often seen just from the train's window or international bus gives incomplete view of the city. In this mini-guide we would like to make the reader familiar with unique and variable,

manchmal kamen auch die wandernden Zigeuner hierher, deren Glaube an die Toleranz der damaligen Stadt Zabrze bis heute fest verankert ist, deshalb besiedeln sie zahlreich unsere Stadt. Als Zeichen dessen, was uns die damaligen Einwohner der Burg hinterlassen haben, sind die Stadt- und Sakralbauten und auch Parks, Industriebetriebe und besonders für Historiker interessante Stöße von archivanschen Schriftstücken. Einige der oben genannten Bauten sind wahre Schmuckstücke der Stadt.

Heutzutage, nach vielen Jahren des Nicht-Sehens durch die Einwohner veränderte sich dieser Stereotyp der Stadt. Zabrze wird nicht mehr nur als eine Stadt der Bergwerke, der Kokereien, Hütten, Halden und ohne Denkmäler betrachtet. Klar werden wir in Zabrze keine mittelalterlichen Burgen, oder gemauerte Wohnhäuser aus der Renaissance vorfinden, aber wir werden solche Denkmäler sehen, die kein anderer auf seinem Gebiet hat. Zabrze – eine Stadt mit Charakter, einzigartig, wie das gut und schön ein Architekt in Worte fasste, ist „eine Stadt der Ziegeltürme“, „eine Stadt ohne Altstadt“, eine Stadt, wo die Suche nach den Zeichen der

Śladem tego, co pozostawili nam dawni mieszkańcy tego grodu, są dziś liczne, interesujące historyków archiwalne dokumenty, budowle miejskie, sakralne, parki i zakłady przemysłowe. Niektóre z tych budowli to obecnie duma tego miasta.

Dzisiaj, po latach „nieostrzegania” owych niezwyklej obiektów – kościołów, ciekawych architektonicznie budowli – nareszcie uległ zmianie stereotyp, że Zabrze to miasto kopalń, koksowni, hut i hałd, miasto pozbawione zabytków. Nie znajdziemy oczywiście w Zabrzu średniowiecznego zamku, czy renesansowych kamienic, ale zobaczymy takie zabytki, jakich inni na swoim terenie nie mają. Zabrze to miasto z charakterem, inne od pozostałych, jak określił to jeden z miejscowych architektów – to „miasto ceglanych wież”, „miasto bez starówki”, gdzie poszukiwanie śladów jego dawnej świetności jest pasjonującym weekendowym wyzwaniem.

Chociaż z roku na rok Zabrze odwiedza coraz więcej turystów, miasto pozostaje wciąż mało znane. Przemysłowy krajobraz, często oglądany tylko z okien pociągu czy międzynarodowego autobusu, daje niepełny obraz. W tym miniprzewodniku pragniemy zapoznać Czytelnika z niezwyklej i zróżnicowanymi, często olśniewającymi zabrzańskimi zabytkami, przez lata uważanymi za niechciane skarby, ułamki techniki, które warto poznać i zgłębić ich „genius loci” (ducha miejsca). Na marginesie warto przypomnieć, że Zabrze to także drugie w Polsce miasto, w którym (w listopadzie 1985 r.) kardiochirurg prof. Zbigniew Religa przeprowadził operację transplantacji serca. Działa tu jedyna w kraju, utworzona w 1991 r., Fundacja Rozwoju Kardiochirurgii, prowadząca

usually stunning Zabrze's monuments, for years considered as unwanted treasures, bits of technology, which are worth seeing and piercing through their "genius loci" (the spirit of place). It is also worth mentioning that Zabrze is the second city in Poland, where (in November 1985) cardio surgeon professor Zbigniew Religa performed the transplantation of heart. As the only one in the country Foundation of Cardio Surgery Development, established in 1991, conducts the scientific research on Polish artificial heart, cardio surgery robots and also biological heart valve.

We welcome you to tour around Zabrze. The tour with no hurry, during which one should find plenty of time for closer analysis, touch the places which have its own history, charm and reflection. You will not find any information in numerous popular guide-books about Poland or Silesian region, however, these places are described in specialist literature and are worth visiting. The practical information, useful hints and addresses gathered on the pages of this mini-guide will make touring around the city easy and will also provide rest and

Glanzzeit eine faszinierende Herausforderung am Wochenende sein kann. Obwohl Zabrze von Jahr zu Jahr von immer mehr Touristen besucht wird, bleibt sie weiter wenig bekannt. Die industrielle Landschaft, die man aus dem Fenster des Zuges oder des internationalen Busses sieht, ist nicht das Vollbild der Stadt. In diesem Minireiseführer möchten wir Ihnen die unglaublichen und differenzierten, manchmal bezaubernden Denkmäler näher bringen, die seit Jahren als ungewollte Schätze, Bruchstücke der Technik galten, die aber sehenswert sind und wir sollten unser „genius loci“ über sie vertiefen. Notabene bemerkt, ist Zabrze die zweite Stadt in Polen, wo im November 1985 der Kardiochirurg Prof. Zbigniew Religa die Herztransplantation durchgeführt hat. Hier hat ihren Sitz die Kardiochirurgieentwicklungsstiftung, die am polnischen künstlichen Herzen, kardiochirurgischen Robotern und an biologischer Herzklappe arbeitet.

Wir laden die Leser zu einer Wanderung durch Zabrze ein. Zu einer genaueren Wanderung, in der wir Zeit zum Sehen und Anfassen dieser Orte finden, die ihre Vorgeschichte und Schönheit besitzen. Über die, von mir ausge-

badania naukowe nad polskim sztucznym sercem, robotami kardiochirurgicznymi oraz biologiczną zastawką serca.

Zapraszamy na wędrowkę po Zabrzu. Wędrowkę niespieszną, w której powinien znaleźć się czas na przypatrzenie się, dotknięcie miejsc mających swoją historię i urok oraz zadumę. O większości z przedstawianych obiektów próżno byłoby szukać informacji w licznie wydawanych ostatnio popularnych przewodnikach po Polsce lub regionie, aczkolwiek miejsca te są opisywane w specjalistycznej literaturze i warto je zwiedzić. Zebrane na kartach tego miniprzewodnika praktyczne informacje i przydatne szczegóły oraz adresy ułatwią poruszanie się po mieście, a także zapewnią odpoczynek i rozrywkę. Zawarta tu wiedza pozwoli również zdobyć informacje o mieście, o jego „wczoraj” i „dzisiaj”.

entertainment. Included knowledge will also allow to gather information about the city, about its “yesterday” and “today”.

wählen, Orte und Objekte ist es schwer etwas in den neuesten, letztlich erschienen Reiseführern über Polen und über die Region zu erfahren. Nur in der Fachliteratur sind diese Orte beschrieben. Sie sind aber sehr sehenswert. Die in diesem Reiseführer gesammelten praktischen Informationen und nützliche Details, Adressen, sind sehr bei der Besichtigung der Stadt hilfreich und sorgen für Ihre Erholung und Unterhaltung. Das hier gesammelte Wissen macht Ihre Kenntnisse über das „damalige“ und „gegenwärtige“ Zabrze reicher.

Miejsca, których nie można przegapić

Wędrując wskazanymi w tej publikacji szlakami (najlepiej z mapą Zabrze!) na pewno poznacie Państwo miejsca, których zwiedzenie jest obowiązkiem każdego, kto tu zawita. Przy okazji być może odkryjecie miejsce, dom, kościół, park, zaułek, o którym tu nie napisano, warto się więc rozglądać. Na pewno spotkacie dwa czuwające żeliwne lwy, autorstwa Johanna Gottfrieda Schadowa – berlińskiego nadwornego rzeźbiarza cesarza, które od 85 lat pilnują wejścia do jednego z najstarszych parków miejskich, dawniej nazywanego „Steinhoff”, obecnie noszącego imię gen. Karola Świerczewskiego, a usytuowanego przy ul. 3 Maja 134. Bo, jak powiedział znany angielski podróżnik i pisarz Andrew Sanger, „Poszperaj w teraźniejszości, a odnajdziesz przeszłość”.

Places you cannot miss

Following the trails which are ascribed in this publication (accompanied by the city plan of Zabrze), you surely experience places that should be visited by everyone who comes to Zabrze. You can discover some houses, churches, parks or lanes, which are not described here, it is then worth looking around. Certainly you meet two cast iron lions of Johann Gottfried Schadow, emperor's court sculptor from Berlin. For 85 years the lions have been guarding the entrance to one of the oldest urban parks. It used to be called “Steinhoff”, nowadays it bears the name of Gen. Karol Świerczewski and it is situated in 134 3 Maja St.

As the prominent British traveller and writer Andrew Sanger claimed: “Grub around present, and you will find the past”.

Orte, die man nicht verpassen darf

Wenn Sie diese Wanderroute wählen, am besten mit einem Stadtplan in der Hand, werden Sie diese Orte finden, die ein Muss für Jeden sind der hierherkam. Vielleicht werden Sie neue Orte, ein Haus, eine Kirche, einen Park, ein Gäßchen finden, über die wir nicht geschrieben haben.

Es lohnt sich, Anschau zu halten. Sicher werden Sie zwei wachende, gusseiserne Löwen treffen, die der Berliner, kaiserliche Bildhauer Johann Gottfried Schadow schuf. Seit 85 Jahren bewachen Sie den Eingang zu unserer ältesten Parkanlage. Sie hieß damals „Steinhoff“, jetzt ist das die Parkanlage des Gen. Karol Świerczewski und liegt in der 3 Majastraße 134. Der bekannte englischer Reisende und Schriftsteller Andrew Sanger sagte einmal: „Stöbere in der Gegenwart, und du findest die Vergangenheit“.

To

Kościół pw. św. Józefa

(ul. Roosevelta 104)

najwybitniejszy i najznamienitszy przykład architektury sakralnej okresu międzywojennego. Wybudowany został w 1931 r. w stylu ekspresjonizmu, zaprojektowany w szczególności przez jednego z największych twórców architektury sakralnej z Kolonii, architekta Dominikusa Böhma. Uroczyste konsekrowany był 4 września 1932 r. przez kardynała Adolfa Bertrama. Kościół ten wywołuje wśród zwiedzających reakcje wielkiego zdziwienia, albo wielkiego zachwytu nad arcydziełem architekta. Historycy sztuki jednoznacznie twierdzą, że „od 1931 roku (czyli od daty poświęcenia kościoła na Górnym Śląsku) nie powstała doskonalsza świątynia”. Sam architekt o swym dziele mówi, że „jest to kościół światłem malowany”, gdzie mrok spotyka się ze światłem. Aby się o tym przekonać należy wejść do wnętrza tej świątyni – na pierwszy rzut oka ciemnego, pustego, surowego w swym wyglądzie, o ścianach z wypalanej cegły klinkierowej, pozbawionych zdobień. Wewnątrz na uwagę zasługują trzy witraże: jeden – poświę-

St. Joseph Church

(104 Roosevelt St)

This is the most outstanding and the most eminent example of sacral architecture from between the War period. The church was built in expressionist style in 1931. It was designed by Dominikus Böhm from Köln, who was one of the most prominent creators of sacral architecture. On 4th September 1932 Cardinal Adolf Bertram consecrated this church. Visitors are either amazed or enchanted by the masterpiece of the architect. Historians of art undoubtedly agree that “since 1931 (the date of sacrifice of temple in Upper Silesia) more perfect temple has never been erected”. The architect himself describes his work of art as “the church brushed with paint of light”, where darkness meets the light. If you want to experience it, you should enter the temple – at a glimpse dark, empty, bare interior with walls of clinker bricks with no ornaments. Your attention is drawn by three magnificent stained glass windows: the first one devoted to Eucharist with three scenes from the Bible, second one – located in the presbytery is

Die St. Josef Kirche

(Rooseveltastraße 104)

Diese Kirche ist ein hervorragendstes und glänzendstes Beispiel des Sakralbaues in den Zwischenkriegsjahren. Sie wurde 1931 im Stil des Expressionismus gebaut, und im Detail von Dominikus Böhm, dem größten Kölner Sakralbauarchitekten, entworfen. Die Kirche wurde am 04. September 1932 durch den Kardinal Adolf Bertram festlich eingeweiht. Dieses Gotteshaus ruft bei den Besuchern große Verwunderung hervor oder eine große Bewunderung über dieses Meisterwerk, die höchste schöpferische Geisteskraft des Architekten. Die Kunsthistoriker sind sich einig, dass „seit 1931, also seit der Einweihung der Kirche kein besseres Gotteshaus in Oberschlesien gebaut wurde“. Selbst der Architekt bezeichnete diese Kirche „als durch Licht bemalt“, wo die Dämmerung und das Licht aufeinander treffen. Um sich davon zu überzeugen, soll man das Innere der Kirche betreten. Der Innenraum der Kirche macht auf den ersten Blick durch die, aus Klinkerziegel gebildeten, Wände einen dunklen, leeren in sei-

cony Eucharystii z trzema scenami z Pisma świętego, drugi – znajdujący się w części prezbiterium zatytułowany „Święta Rodzina” oraz wypełniający świątynię zielonym światłem witraż w kształcie gotyckiej rozety nad organami. Najważniejsze w tym kościele jest światło, które tworzy kluczowy element nadający wnętrzu niepowtarzalny wyraz i atmosferę. To światło jest budulcem tej świątyni. Światło – jako symbol piękna absolutnego. Wnętrze kościoła ma długość 67,5 m, a szerokość 26 metrów, prezbiterium, w formie nawiązującej do Golgoty z krzyżem w części centralnej, wyniesione jest na wysokość 2 metrów. Pod prezbiterium znajduje się krypta oświetlona naturalnym światłem, wpuszczanym przez dziesięć arkadowych okien, w której można podziwiać jedyny w mieście ołtarz z lat trzydziestych XX w. poświęcony św. Barbarze. To wykonany z jednej bryły węgla dar miejscowych górników. Nad ołtarzem, w stropie dachu, czuwa nad wszystkim „oko Opatrzności Boskiej” otoczone gwiazdami.

Kościół został wybudowany z czerwonej cegły klinkierowej. Budując go, architekt zawarł w nim wiele symboli, które na pierwszy rzut oka są niewidoczne. Sama świątynia reprezentuje typ tzw. kościoła – drogi, drogi do zbawienia. Wchodzimy do niej przez bramę niebios, „Porta Sacra”, zbudowaną w formie

entitled the "Holly Family " and the Gothic rose shape stained glass window, filling the temple with green light is over the organs.

What is most important in the church is the light being the most significant element which creates unique reception and atmosphere. The light is what the temple is made of. The light as a symbol of absolute beauty. The length of the interior is 67.5 m and the width 26m, presbytery, in the form retrieving Golgotha with the cross in the central part, reaches the height of 2 m. The crypt under the presbytery, spotted with the sunlight let in throughout ten arcade windows, houses the only one in town, admirable altar from the 1930's of the 20th century devoted to St.Barbara. It is one coal clod gift from the local coal miners. "The Eye of God's providence" surrounded by stars, overwhelms the ceiling above the altar.

The Church was built of red clinker bricks. The architect included many symbols which are invisible at the first glance. The temple itself symbolizes so called church – road – the road to salvation. You enter it through the Gate of Heaven "Porta Sacra" built in form of twelve

nem Aussehen rohen Eindruck ohne Verzierungen. Beachtenswert sind drei Mosaikfenster. Das Erste, mit drei Szenen aus der Heiligen Schrift widmet sich der Eucharistie, das Zweite „Die Heilige Familie“ befindet sich im Presbyterium, das letzte mit grünem Licht gefüllt in Form von einer gotischer Rosette über der Orgel.

Am wichtigsten in dieser Kirche ist das Licht, was einen Schlüsselement bildet, und dem Inneren einen einzigartigen Ausdruck und Stimmung verleiht. Das Licht ist das Baumaterial dieses Gotteshauses. Das Licht – ein Symbol der absoluten Schönheit. Das Kircheninnere ist 67,5 Meter lang, 26 Meter breit. Das Presbyterium stellt die Golgotha mit einem Kreuz in der Mitte dar und liegt 2 Meter erhöht. Unter dem Presbyterium befindet sich eine Grabkammer mit zehn Arkadenfenstern, die das Licht hineinlassen. In dieser Kammer kann man den Altar der Heiligen Barbara aus den 30er Jahren des 20. Jahrhunderts bewundern, den die Bergleute als Gabe aus einem Kohlenklumpen schufen. Über dem Altar in der Decke des Daches befindet sich das wachsame, mit Sternen umgebende „Auge Gottes“.

dwunastu łuków, nawiązujących do rzymskich akweduktów. Następnie przechodzimy przez tzw. rajski dziedziniec „paradisus”, skąd dopiero dostajemy się w sferę sacrum wchodząc do wnętrza kościoła. Tu podążamy „drogą oczyszczenia”, zwaną także drogą siedmiu sakramentów, aby dojść do ołtarza i unieść swój wzrok ku górze, patrząc na drewniany krzyż. Bryłę kościoła zdobi masywna wieża z czterdziestoma prostokątnymi oknami, które symbolizują czterdziestoletnią wędrówkę Izraelitów po pustyni do ziemi Kanaan. Między innymi za ten projekt kościoła i zasługi w budowie licznych obiektów sakralnych architekt otrzymał od papieża Piusa XII Order im. św. Sylwestra. Zabrzeńska świątynia jest szczytowym osiągnięciem architektonicznym w dorobku Dominikusa Böhma.

arches referring to the Roman aqueducts. We proceed through so called churchyard „paradisus”, into the area of sacrum entering the church. As we follow „the road of purification”, also known as the road of seven sacraments, we reach the altar and raising our head up we can admire the wooden cross. The tower with forty rectangular windows, symbolizing the forty-year long wandering of Israeli in the desert of Canaan, graces solid of church.

Among many Dominikus Böhm was awarded St. Sylvester medal from the pope Pius XII for the project and the contribution to the building of many sacral objects. This temple was the greatest architectural achievement of Dominikus Böhm.

Dieses Gotteshaus wurde aus rotem Klinkerziegel erbaut. Der Architekt versteckte hier viele Symbole, die jeder auf den ersten Blick übersieht. Die Kirche selbst ist ein sog. Weg - Weg zur Erlösung. Beim Betreten der Kirche gehen wir durch die Himmelspforte „Porta Sacra“ die in Form von zwölf Bögen, die eine römische Wasserleitungsbrücke darstellen. Dann gehen wir am sog. Paradiesischem Hof „Paradisus“. Erst von hier aus begeben wir uns in den Sacrum - Bereich der Kirche. Wir gehen „den Weg der Reinigung“ entlang, den man den Weg der Sieben Sakramente nennt. Danach kommt man an den Altar an. Unser Blick richtet sich nach oben und wir sehen ein Holzkreuz. Den Baukörper der Kirche schmückt ein massiver Turm mit vierzig, rechtseckigen Fenstern, welche die 40-jährige Wüstenwanderung der Israeliten nach Kanaan symbolisieren. Unter anderem verlieh der Papst Pius XII die St. Sylvester - Auszeichnung für dieses Bauwerk und für andere Verdienste im Kirchenbau.

Die St. Josef Kirche ist die bedeutsame architektonische Verwirklichung im Schaffen des Dominikus Böhm.

Z

Kościół pw. św. Jadwigi

(ul. Wolności 504)

ostał wybudowany w 1929 r. według projektu architekta Karola Kuttentoda w stylu modernistycznym z elementami neobizantyjskimi. Inicjatorem budowy tego kościoła był ks. dziekan J. Benek, proboszcz pobliskiej parafii św. Franciszka. Świątynię wybudowano w całości z drewna, stosując konstrukcję szkieletową z powodu występujących na tym terenie szkód górniczych. Pierwszym proboszczem nowo powstałej parafii, liczącej wówczas 5 tys. wiernych, został ks. P. Janik. Kościół jest orientowany na oś wschód-zachód, posiada bardzo ciekawą architekturę i niespotykaną bryłę. Został zbudowany na planie dwunastoboku zbliżonego do elipsy z czterema narożnymi, ośmiobocznymi wieżami. Całość przykrywa wielospadowy dach z trójkątnymi lukarnami. Wewnątrz tuzin słupów zakończonych kapitelami podpira spływające na nie belki, podtrzymujące kasetonowy strop. W prostokątnych oknach zachowane zostały witraże – jedne o wzorach geometrycznych, inne z postaciami świę-

St. Jadwiga Church

(504 Wolności St)

It was built in 1929 in modernist style with Neo-Byzantine elements according to project of architect Karol Kuttentodt. Priest of Dean J. Benek, Parish-priest of nearby St. Franciszek parish was structure initiator. The temple was built of wood, applying skeleton construction due to the mining damage taking a stand at the territory. The first parish priest, as it emerged, the priest of 5 thousand people congregation, become priest P. Janik. The church is oriented within East – West pivot; it owns very interesting architecture and rare solid. It was built on twelfth side plan approximated to ellipse with four- corner, eight lateral towers. Downward roof with triangular blanks covers the integrity. Dozen pillars ended with capitulars support beams floating on it, supporting caisson ceiling. In rectangular windows stained glass have been maintained– some of geometric shapes and patterns, others with figures of saints.

In presbytery separated by rainbow beam, the scene of crucifixion is presented. Crypt is

Die St. Hedwig Kirche

(Wolnościstraße 504)

Die St. Hedwig Kirche wurde im Jahre 1929 von dem Architekten Karol Kuttentodt im modernistischen Stil mit neobyzantinischen Elementen entworfen. Der Bauinitiator war der Dekan Pfarrer J. Benek, der Pfarrer der nahe gelegenen St. Franziskus Kirche. Dieses ganze Gotteshaus wurde aus Holz gebaut. Aufgrund der hier auftretenden Bergschäden wurde ein Skelettbau eingesetzt. Der erste Pfarrer dieser Gemeinde, die damals 5000 Gläubiger verzeichneten konnte, hieß Pfarrer P. Janik.

Die Kirche ist auf der Ost-West Achse orientiert, und hat eine interessante Architektur und einen einmaligen Baukörper. Sie wurde nach dem Bauplan von einem Dodekaeder, das einer Ellipse mit vier eckigen, oktogonalen Türmen ähnelt. Das ganze wird durch ein Mehrfallhöhdach mit dreieckigen Lukarnen bedeckt. Im Inneren der Kirche befinden sich ein Dutzend von Säulen, die mit Kapitellen beendet sind, welche die ablaufenden Balken stützen, die wiederum die Kassettendecken stützen.

placed under the presbytery, with the built stone dated 8th July 1928. 19th century organs, older than the church, created by Gebruder Walter firm, are located in Eastern part in organ emporia. Inside the church are sitting places for near 600 worshipers. In this church, in 1931, well known writer Janosch was baptized.

In the yard in front of the temple stands stone figure of St. Jadwiga from 1930. Since 2002 the church, a unique sacral architecture monument, has been enlisted as a part of route of wooden architecture of Silesian province, established by Marshal Office of Silesian Province.

tych. W prezbiterium, wydzielonym belką tęczową, przedstawiono scenę ukrzyżowania. Pod prezbiterium znajduje się krypta, a w niej wmurowany kamień węgielny z datą 8 lipca 1928 r. W znajdującej się od strony wschodniej emporze organowej umieszczone są, starsze od samego kościoła, dziewiętnastowieczne organy, wykonane przez firmę Gebruder Walter. Wewnątrz kościoła są miejsca siedzące dla około 600 wiernych. W kościele tym, w 1931 roku, ochrzczony został światowej sławy pisarz Janosch. Na placu przed świątynią na postumencie stoi kamienna figura św. Jadwigi z 1930 r. Od 2002 r. kościół, jako cenny, o nietypowej architekturze zabytek sakralny, znajduje się na szlaku architektury drewnianej województwa śląskiego, ustanowionym przez Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego.

In den rechtseckigen Fenstern wurden Mo-saikfenster erhalten - einige mit geometrischen Mustern, die anderen mit Gestalten der Heiligen. Im Presbyterium, das mit einem Regenbogenbalken abgetrennt ist, wurde die Kreuzigung Christi dargestellt. Unter dem Presbyterium befindet sich eine Krypta, und in ihr ist der Grundstein mit dem Datum des 08. Juli 1928 eingemauert. In der Orgeltribüne, die sich in der östlichen Seite befindet, gibt es eine Orgel, die älter als die Kirche selbst ist. Diese Orgel, die aus dem 19. Jahrhundert stammt, wurde von den Gebruder Walter angefertigt. Im Inneren dieses Gotteshauses gibt es 600 Sitzplätze für Gläubiger. In dieser Kirche wurde im Jahre 1931 der weltweiterühmte Schriftsteller Janosch getauft. Vor der Kirche, auf einem Postament, steht die Figur der heiligen Hedwig aus dem Jahr 1930.

Dieses hochgeschätzte und untypische sakrale Denkmal befindet sich seit 2002 auf der Strecke der hölzernen Architektur der schlesischen Woiwodschaft, welche die Marshallbehörde der Woiwodschaft Schlesien festgelegt hat.

Skansen górniczy „Królowa Luiza”

(ul. Wolności 402)

Uytuowany jest na terenie jednej z pierwszych państwowych kopalń pruskich, założonej w 1791 r. Kopalnia powstała dzięki staraniom starosty górniczego, nazywanego „ojcem górnośląskiego przemysłu”, Fryderyka Wilhelma Redena. W XIX wieku, na cześć urodziwej żony króla Prus Wilhelma III, otrzymała imię Luiza. Przez długi czas kopalnia była jedną z największych i najnowocześniejszych w Europie. W 1795 r. zainstalowano tu pierwszą pompę odwadniającą. W 1799 r. rozpoczęto budowę Głównej Sztolni Dziedzicznej, która miała odwadniać kopalnię i służyć do spławiania z podziemi na powierzchnię łodzi wypełnionych węglem, który następnie Kanałem Kłodnickim wędrował do Królewskiej Odlewni Żelaza w Gliwicach. W latach siedemdziesiątych XIX w. zastosowano tu nowoczesne metody drażenia szybów poprzez zamrożenie górotworu.

Mining Heritage Park “Queen Luiza”

(402 Wolności St)

It is situated in the area of one of the first State Prussian mines, founded in 1791. Mine emerged due to efforts of mining foreman called “father of Silesian industry”, Fryderyk Wilhelm Reden. In 19th century, to commemorate the beauty of Prussian King Wilhelm 3rd wife, it received name Luiza. For long time the coal mine was one of the biggest and the most modern in Europe. In 1795 the first draining pump was installed. The Main Heritage drift building process started in 1799. Its aim was to drain mine and drift boats with coal, which than were taken by Kłodnicki channel to Royal Foundry of Iron in Gliwice.

In the seventies of 19th century modern methods of drift drilling by chilling the top were introduced. At once all newest inventions and solutions in domain of mining technique appeared here. for example, first electric mechanical drills or skips for fast carbon extraction to the surface. In 1973 mine ceased coal excavation. Ten years

Das Königin Luise Freilichtmuseum

(Wolnościstraße 402)

Das Freilichtmuseum ist auf dem Gebiet einer der ersten preußischen Gruben, die im Jahre 1791 gegründet wurde, platziert. Das Bergwerk entstand nach den Bemühungen des Fryderyk Wilhelms Reden, auch “Vater der oberschlesischen Industrie” genannt. Im 19. Jahrhundert bekam sie den Namen “Luise” zu Ehren von der schönen Ehefrau des Königs von Preußen Wilhelm III. Durch viele Jahre war das die größte und modernste Grube in Europa. Im Jahre 1795 wurde hier die erste Senkpumpe installiert. Im Jahre 1799 begann man mit dem Bau des Haupterbstollens. Er sollte die Bergwerke entwässern und sie zum Flößen der Boote auf die Erdoberfläche, die mit Kohle beladen waren, dienen. Die Kohle wanderte dann am Kłodnitzer Kanal nach Gliwice zu der königlichen Eisengießerei. In den 70er Jahren des 19. Jahrhunderts wurden hier die neusten Methoden des Schachtvortriebs, die Einfrierung des Gebirges, eingesetzt. Hier kamen zuerst die neusten Erfindungen und

Pojawiały się tu od razu wszystkie najnowsze wynalazki i rozwiązania w dziedzinie techniki górniczej, np. pierwsze elektryczne wiertarki mechaniczne czy skipy do szybkiego wyciągania węgla na powierzchnię. W 1973 r. kopalnia zaprzestała wydobywania węgla na tym polu. Dziesięć lat później całe nadszybie, wraz ze znajdującymi się tu urządzeniami, wpisano do rejestru zabytków i tak narodził się istniejący do dnia dzisiejszego skansen, oddział Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrzu. Największą jego atrakcją jest czynna dwucylindrowa maszyna parowa z 1915 r., wyprodukowana w hucie „Prinz Rudolf” w Dülmen. Maszyna posiada moc 2 tys. KM. Lina wyciągowa jest nawijana na koło pędne typu Koepe o średnicy 6 m. Maszyna opuszczała klatki wyciągowe z prędkością około 10 m/s. Wszystko to, podczas pokazu pracy maszyny przy dźwiękach syczącej pary wydobywającej się pod ciśnieniem z dwóch cylindrów maszyny, robi na zwiedzających ogromne wrażenie. Obok budynku maszynowni znajduje się 25-metrowej wysokości wieża wyciągowa szybu „Carnall” (głębokość szybu – 503 metry). Ze szczytu tej wieży, o konstrukcji kratownicowej, można zobaczyć „zieloną panoramę miasta”. Atrakcją skansenu jest także część podziemna, zlokalizowana przy ul. Sienkiewicza w rejonie dawnego szybu „Wilhelmina”. Tu, schodząc pieszo pochylnią w dół na głębokość do 30 metrów, w dawnych wyrobiskach o łącznej długości 1,5 km możemy zapoznać się z techniką pracy górników dołowych oraz zobaczyć mnóstwo urządzeń wydobywczo-transportowych. Tu także możemy usłyszeć opowiedane w gwarze przez niektórych przewodników opowieści i górnicze dialogi. Gustlik mówi do Karlika:

– *Fedrunku naszczyłoteś mi na jutro?*

– *Ja.*

– *To pódź, siednij sie sam do ławki, bo sam jeszcze placu za tela. A kapa zapioneś w wyrobisku kopalnianym?*

– *Niy!*

– *Mazoku diobli, toż wyłaż z ławki, bo sam widzisz, za ciasno!*

O skansenie przeczytacie na stronie internetowej www.muzeumgornictwa.pl, www.luiza.zabrze.pl.

Warto tu nadmienić, że podziemna skansenu służyły jako oryginalna scenografia do kilku filmów jakie tu kręcono, m.in. również do filmu Bogusława Wołoszańskiego.

Telefon do skansenu: (+48 32) 370-11-27.

later, the shaft top all to along with other facilities found its place in the register of monuments and that was the beginning of what is now known as the heritage park, department of Museum of Mining in Zabrze.

The biggest highlight is still operating two-cylinder steam machine from 1915, manufactured in plant "Prinz Rudolf" in Dülmen. The machine of 2 thousand HP. Extracting rope is wound on sprout circle type Koepe of about 6m diameter. Machine was able to descent extracted cages with the speed of about 10 m/s. The machine at work, accompanied by hissing sounds of steam under pressure from two machine cylinders, makes huge impression on touring.

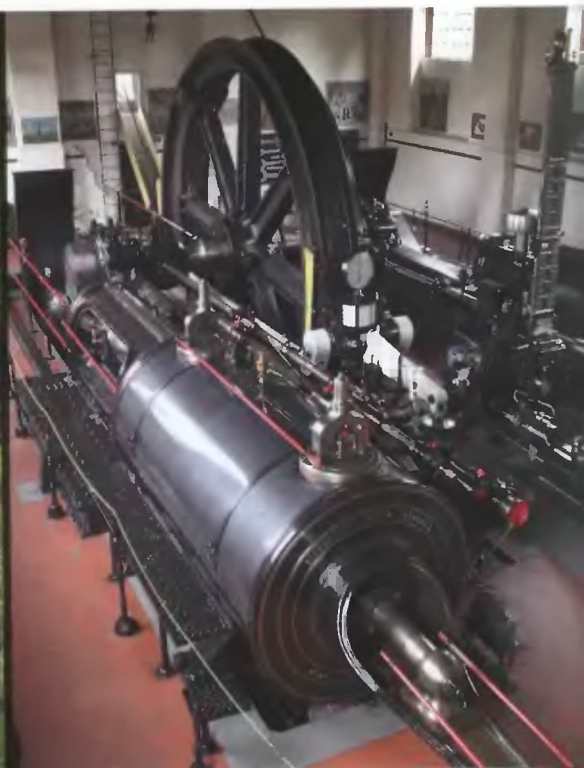
Beside the building 25 meter height hoist tower "Carnall" shaft is placed (the depth of shaft- 503 meters). From the top of this tower, of grating construction, it is possible to see "green panoramic view of the city".

Underground part of heritage park is also the attraction of the site, localized at Sienkiewicza street in old area of "Wilhelmina" shaft.

Walking down the inclined drift to the depth of 30 meters in old working heading of

Lösungen im Bereich der Bergbautechnik z.B. die ersten elektrischen, mechanischen Bohrmaschinen oder die Fördergefäße, welche die Kohle auf die Erdoberfläche fördern. Im Jahre 1973 hat dieses Bergwerk die Arbeit in diesem Feld beendet. Zehn Jahre später wurde die ganze Hängebank, mit allen dort stehenden Anlagen, in ein Denkmalregister aufgenommen. Auf diese Art und Weise entstand das heutige Freilichtmuseum, eine Abteilung des Steinkohlenbergbaumuseums in Zabrze. Die Hauptattraktion ist die Zweizylinder-Dampfmaschine in Betrieb aus dem Jahr 1915, die in der Prinz Rudolf Hütte in Dülmen hergestellt wurde. Sie hat eine Leistung von 2 000 PS. Das Förderseil wird auf ein Koepe-Rad, das ein Durchmesser von 6 Meter hat, aufgespult. Die Maschine senkt den Förderkorb mit einer Geschwindigkeit von 10 M/s.

Das alles was während der Arbeitsvorführung der Maschine passiert, gefolgt von dem Dampf, was aus den zwei Zylinder unter dem Druck kommt, macht auf die Besucher großen Eindruck. Neben dem Maschinenhaus befindet sich ein 25 Meter hoher Förderturm des Carnall – Schachtes (die Schachtiefe - 503 Meter). Von

common 1,5 kilometer length we can get accustomed with coal miners working technique and admire mass of mining-transport devices and facilities. We can also hear stories and mining dialogues told in local dialect by some guides. Gustlik says to Karlik:

- *Have you shot some coal for me for tomorrow?*
- *Yeah*
- *Then come and have a seat on the bench, there is plenty of place next to me. Have you put up the cap in a dog heading?*
- *Nope,*
- *You clumsy devil, so get out of here, you see it's too crowded!*

You will read about heritage park in the internet side www.muzeumgornictwa.pl, www.luiza.zabrze.pl.

It is worth mentioning that underground of heritage park served as original scene for several films that were shot here, among which was Bogusław Wołoszański's film.

Heritage park telephone: (+48 32) 370-11-27

ganz oben des Turmes, was ein Gitterwerk ist, können Sie das grüne Panorama der Stadt besichtigen. Eine weitere Attraktion des Freilichtmuseums ist auch sein unterirdischer Teil, der sich in der Sienkiewiczastraße in der Nähe von einem ehemaligen Wilhelmina -Schacht befindet. Hier, wenn Sie zu Fuß das Aufhauen auf die Tiefe von 30 Meter runtergehen, können Sie sich in den ehemaligen 1,5 Kilometer langen Abbauräumen umsehen und viele Förder- und Transportanlagen bewundern. Sie haben die Möglichkeit eine Erzählung in unserem Dialekt zu hören. Gustlik sprach zu Karlik:

- *Hast du mir Kohle bis auf morgen gesprengt?*
- *Ja.*
- *Dann komm, setz dich auf die Bank, denn hier ist noch Platz! Und hast du die Kappe im Abbauhohlraum zugemacht?*
- *Nö.!*
- *Verflüx, geh' raus! Siehst du nicht, dass es hier zu eng ist?*

Mehr Informationen über das Freilichtmuseum finden Sie auf den Internetseiten www.muzeumgornictwa.pl, und www.luiza.zabrze.pl.

Es ist anzumerken, dass das Freilichtmuseum ein Schauplatz zu einigen Filmproduktionen war, z.B. zum Film von Bogusław Wołoszański. Tel. (+48 32) 370 11 27

NWK
BIELSZOWICE
PUCH POREBA
17 02 1978

Ostatnia
Tona
Węgla
Szyb
Poreba 1a
17 02 1978

Cmentarz żydowski (Hortus Judaeorum)

(ul. Cmentarna)

ednym z najbardziej fascynujących miejsc w Zabrzu jest położona we wschodniej części miasta, w dzielnicy nazywanej Zandką, nekropolia żydowska. W języku hebrajskim w Biblii cmentarz nazywany jest domem życia, domem wieczności, ostatecznym miejscem dla wszystkich żyjących. Nekropolia została założona na peryferiach miasta zgodnie z zaleceniami religii mojżeszowej, by owo „święte miejsce” znajdowało się poza terenem zamieszkałym przez ludzi. Dla wierzących Żydów cmentarz był zawsze miejscem otaczanym czcią, kojarzony z „bramą do nieba”, lecz bez uprawiania kultu zmarłych. Cmentarz posiada interesujący układ przestrzenny, założony na lekkim wzniesieniu, którego osią centralną jest wybrukowana kostką granitową aleja, obsadzona z dwóch stron pięknymi stuletnimi robiniami. Atmosfera tego cmentarza, szczególnie jesienną porą, przypomina zaczarowany ogród hortus judaeorum, gdzie mil-

The Jewish graveyard (Hortus Judaeorum) (Cmentarna St)

The Jewish necropolis is one of the most fascinating places in Zabrze. It is situated in the district called Zandka in the east side of the city. In the Bible the graveyard is called house of life, house of eternity, the last place for all the living. According to the references of Moses religion it is founded in the suburb of the city in order to make that "holy place" separated from the inhabited area. For Jewish believers, the graveyard was always surrounded with the worship and associated with "gate to haven" but without cultivating homage of dead.

It has an interesting spatial arrangement put on the small elevation. a path that is paved with brick and planted with beautiful deciduous flowering trees and shrubs. Particularly in autumn the atmosphere of the graveyard reminds a magical garden 'hortus judaeorum' where the silence of stones is apparent and the wind tells caddish.

Der Judenfriedhof (Hortus Judaeorum) (Cmentarnastraße)

Die jüdische Nekropole ist eine der faszinierenden Orte in Zabrze. Sie liegt im östlichen Teil der Stadt, im Stadtviertel Zandka. Im Hebräischen in der Bibel wird der Friedhof als Haus des Lebens, Haus der Ewigkeit, der ewig gültige Ort für alle Lebenden bezeichnet. Die Nekropole wurde außerhalb der Stadt, nach den Anweisungen der Mosesreligion eingerichtet, damit sich dieser "heilige Ort" auf einem von Menschen unbewohnten Gebiet befinden könnte. Für die gläubigen Juden war ein Friedhof immer ein hochgeachteter Ort, mit "Himmelspforte" assoziiert, aber keiner, wo man einen Totenkult praktiziert. Der Friedhof hat eine interessante räumliche Anordnung und liegt auf einem leichten Hügel, dessen Zentralachse eine Granitallee ist, die beiderseits mit schönen, 100-jährigen Robinien bewachsen ist. Die Atmosphäre dieses Friedhofes, vor allem im Herbst, erinnert an den magischen hortus judaeorum, wo das Schweigen der Steine nur scheinbar ist.

czenie kamieni jest tylko pozorne, a wiatr odmawia kadisz. Nekropolia została założona w 1871 r. Pochowano tu w 14 kwaterach około 1000 zabrzańskich Żydów. Do dnia dzisiejszego przetrwało prawie 700 nagrobków. Najstarsze pochodzą z 1872 r. i znajdują się w kwaterze dziecięcej. Można tu zobaczyć tradycyjne prostokątne nagrobki zakończone półkolistą lub trójkątną, wykonane z piaskowca, przez Żydów nazywanego płaczącym kamieniem, zwane po hebrajsku macewami, z inskrypcjami w języku hebrajskim i niemieckim, jak i przyściennie szpalery grobowców rodzinnych o neoantycznej architekturze. Większość inskrypcji nagrobnych kończy się biblijnym zwrotem z I księgi Samuela: „Niech jego dusza będzie włączona w wieniec życia wiecznego”. Całość terenu cmentarza porasta bluszcz i stare drzewa, w tym trzy platany kloniste liczące około 150 lat. Jest to jedyna nekropolia w mieście, gdzie daty urodzin i śmierci pochowanych osób są podawane od stworzenia świata, według kalendarza żydowskiego. Warto również skorzystać ze strony internetowej poświęconej temu miejscu pod adresem www.cmentarz-zydowski.pl. Aby otrzymać klucz do cmentarza należy zadzwonić pod numer (+48 32) 271-88-31.

The Necropolis was founded in 1871. In fourteen quarters about one thousand Jews from Zabrze were buried. Almost 700 gravestones have been presented till now. The eldest date from 1872 and are located in child quarter.

You find here a lot of traditional rectangular gravestones made of sandstone by Jews oval and triangularly ended. They are called by Jews "crying grave" and *macaw* in Hebrew. There are a lot of inscriptions in Jewish and German as well as the family gravestones of neo-antic architecture.

Most of the engraved inscriptions are ended with the Bible verse from Samuel I "Let his soul to be included in a wreath of eternal life". The whole area of the graveyard is ivy grown. There are also very old trees and three plane maple trees between them, which are 150 years old. This is the only necropolis in the city where the dates of birth and death are given from the beginning of the world according to the Jewish calendar.

It is also worth visiting our website www.cmentarz-zydowski.pl devoted to that place.

To get a key to the graveyard please call (+48 32) 271-88-31.

und der Wind ein jüdisches Gebet spricht. Die Nekropole wurde 1871 gegründet. In 14 Friedhofsquartieren ruhen über 1000 Juden aus Zabrze. Bis heute sind 700 Grabplatten erhalten. Die ältesten stammen aus dem Jahr 1872 und liegen im Quartier für Kinder. Man kann hier nicht nur die traditionellen, rechteckigen Grabsteine aus Sandstein, die halbkreisförmig oder dreieckig beendet sind, besichtigen, sondern auch ein Familiengrabstempalier an der Wand in neoantikischer Architektur. Für die Juden ist Sandstein ein weinender Stein. Die Grabplatten werden im Hebräischen "Macewy" genannt, und sie tragen Inschriften auf Hebräisch und auf Deutsch. Die meisten Inschriften enden mit den Worten aus dem 1. Buch nach Samuel: "Möge seine Seele in den Kranz des Ewigen Lebens angenommen werden".

Auf dem ganzen Gebiet des Friedhofes wachsen Efeu und alte Bäume, darunter drei über 150-jährige Platanen. Es ist die einzige Nekropole der Stadt, wo das Geburts- und Todesdatum seit der Weltentstehung nach dem jüdischen Kalender angegeben wird.

Wir empfehlen Ihnen die Internetseite zu besuchen: www.cmentarz-zydowski.pl

Um den Schlüssel zum Friedhof zu bekommen, wählen Sie folgende Telefonnummer (+48 32) 271-88-31

Stalowy dom

(ul. Cmentarna)

ybudowany został w ciągu 26 dni w 1927 r. jako eksperyment budowlany w koncepcji myśli Esprit Nouveau, według projektu nieznanego architekta. Budowa przebiegała w trzech etapach: najpierw wykonano klasyczne fundamenty, następnie postawiono wszystkie cztery metalowe ściany, składające się z ośmiu części z wyciętymi otworami okiennymi, które zostały odlane w pobliskiej hucie Donnersmarcka. W ostatnim etapie nałożono na całość dach i ocieplono od wewnątrz ściany. Przy budowie domu pracowało tylko 16 robotników. Koncepcja jego budowy polegała zarówno na zastąpieniu tradycyjnych murowanych ścian metalowymi płytami, na szybkiej realizacji projektu, jak i jego funkcjonalności. Przez miejscowych nazywany jest żartobliwie „konserwą”, ale jako ciekawy zabytek ma już swoich wielbicieli. Na terenie miasta oprócz wspomnianego budynku w Rokitnicy zachowały się jeszcze cztery o takiej samej konstrukcji, wybudowane w latach 1930-1931.

Steel house

(Cmentarna St)

The house was built within 26 days in 1927 as a building experiment, according to the Esprit Nouveau conception. The design was made by an anonymous architect. The building was proceeding in 3 stages: first, classical foundations were made, and then all four metal walls were put up. The walls, composed of eight parts with window holes, were cast in neighbouring "Donnersmarck's" steelworks. In the last stage the roof was put on the whole construction and the walls were insulated from the inside. Only 16 workers were engaged in building the construction. The idea of the building was to replace the traditional brick walls with metal plates. The conception assumed also quick realization of the project, as well as its functionality. The house is often facetiously called "a tin" by the local people, on the other hand it has admirers who find it a very attractive monument. Within its town territory, apart from already mentioned steel house in Rokitnica, there are four buildings of the same construction, all built in the years 1930-31.

Das Stahlhaus

(Cmentarnastraße)

Dieses Haus wurde binnen 26 Tage im Jahre 1927 als ein Bauexperiment nach dem Esprit Nouveau - Konzept, und nach dem Entwurf eines unbekannten Architekten gebaut. Der Bau verlief in drei Etappen: zuerst wurden die klassischen Fundamente gemacht, dann wurden alle vier Metallwände aufgestellt, die aus acht Teilen mit ausgeschnittenen Fensteröffnungen bestanden, und die in der Donnersmarckhütte abgegossen wurden. Beim Bau des Hauses nahmen nur 16 Arbeiter teil. In der letzten Etappe wurde auf das Ganze ein Dach aufgetan, und die Wände wurden abgedichtet. Das Baukonzept beruhte darauf, dass man die traditionellen gemauerten Wände mit Metallplatten ersetzen könnte, das die Arbeit schneller verliefen würde und in seiner Funktionalität. Die Einheimischen nannten dieses Haus "eine Konserve". Als ein interessantes Denkmal hat er aber seine Fans. Außer dem genannten Haus in Rokitnica gibt es noch in unserer Stadt 4 solche Häuser aus den Jahren 1930-1931.

Osiedle patronackie Donnersmarcka

(ul. Krakusa, Stalmacha)

Wybudowane zostało w latach 1903-1922 dla pracowników i urzędników pobliskiej huty „Donnersmarck”. Jako zespół socjalno-usługowo-mieszkaniowy było wzorcowym osiedlem dla podobnych, zbudowanych później na Górnym Śląsku, według takich samych założeń urbanistycznych. W tej części osiedla wybudowano ponad 40 wolno stojących budynków; wszystkie podobne do siebie, zdobione elementami „muru pruskiego”. Najładniejszą ulicą tego osiedla jest ulica Krakusa z przepiękną aleją, wysadzaną 27 sporych rozmiarów platanami klonistymi, których obwody pni sięgają od 127 do 260 cm.

Donnersmarck's housing estate (Krakusa and Stalmacha St)

The housing estate was built in the years 1903 – 1922 for the workers and clerks from the neighbouring “Donnersmarck's” steelworks. As the social-service-residential panel, the housing estate constituted a model for other similar housing estates, built later in the Upper Silesian area, using the same building conceptions. In this part of the estate over 40 detached buildings were built, all similar to each other, with a decorative Prussian wall. The most awesome street of the housing estate is Krakusa Street, with a beautiful avenue furnished with twenty-seven large plain trees on the both sides of the avenue. Their trunks furnished with circumference measure from 127 to 260 cm.

Die Donnersmarck Patronatssiedlung (Krakusastraße, Stalmachastraße)

Diese Siedlung wurde für die Arbeiter und die Beamten der Donnersmarck Hütte gebaut. Der Sozial- Dienstleistungs-, und Wohnkomplex war eine Mustersiedlung für weitere, die später in Oberschlesien, nach dem gleichen Stadtplanungsprojekt gebaut wurden. In diesem Teil der Siedlung wurden 40 Einfamilienhäuser erbaut. Die waren alle gleich und mit Elementen der “Preußischen Mauer”. Die Krakusastraße mit einer wunderschönen Allee ist die schönste Straße dieser Siedlung. Auf dieser Allee wachsen 27 Platanen, deren Stammweite 127 bis 260 cm ist.

Hotel Admiralspalast

(ul. Wolności, plac Dworcowy)

ybudowany został na rogu dwóch ulic, w latach 1924-1928, w epoce królowania jazzu, emancypacji kobiet i inspiracji sztuką starożytnego Egiptu. Hotel, nazwany Pałacem Admiralskim, stanowił do 1945 r. przedwojenny symbol wielkiego przemysłowego miasta. Jego projektantami byli architekci Bielenberg i Moser. Architektura hotelu utrzymana jest w stylu amerykańskiego wyrafinowanego modernizmu z elementami Art Déco. Elewacje boczne zdobią płaskorzeźby ludzkich głów, symbolizujących przedstawicieli ras pięciu kontynentów. Na parterze mieściła się niegdyś piwiarnia bawarska, następnie otwarto kawiarnię i restaurację z salą balową dla 500 osób. Na dachu umieszczono tzw. ogród amerykański z kręgiem tanecznym i miejscami dla ponad 300 osób. Część hotelową z 48 pokojami uruchomiono dopiero w lutym 1928 r. Elewację od strony ulicy zdobi dwukondygnacyjny wykusz, dekorowany emblematami roślinno-geometrycznymi w stylu Art Déco. Szczyt hotelu wieńczy neobarokowa

Hotel Admiralspalast

(Wolności St, Dworcowy Sq.)

Hotel Admiralspalast was built at the corner of two streets, between 1924 and 1928, the epoch of emancipation of women, overwhelming jazz music and the culture inspired by art of ancient Egypt. Hotel, which is also known as Admiral Palace, was a pre-war symbol of huge industrial city until 1945. It was designed by two architects: Bielenberg and Moser. The style of the design is an example of sophisticated American modernism with the elements of Art Deco. Sided walls are decorated with carvings of human heads which are to symbolize representatives of races from five continents. On the ground floor there was a pub in German style. Some time later it was transformed into cafe and restaurant with ballroom for 500 people. On the rooftop of Admiralski Hotel, so called American garden was built with place to dance for 300 people. Hotel part with 48 rooms was opened in February 1928. From the side of the street, hotel is adorned with two storey jutting, decorated with plant-geometrical emblems

Das Hotel Admiralspalast

(Wolnościstraße, Dworcowy Platz)

Das Hotel wurde an zwei Straßenecken, in der Zeit von 1924-1928, als noch Jazz, die Frauenemanzipation und die Inspiration der mittelalterlichen Kunst Ägyptens herrschte. Das als Admiralpalast genannte Hotel galt bis 1945 als ein Symbol der großen industriellen Stadt der Vorkriegszeit. Es wurde von den Architekten Bielenberg und Moser entworfen.

Das Gebäude ist im Stil des amerikanischen, ausgeklügelten Modernismus mit Art Déco Elementen gebaut. Die Seitenfassade schmücken Flachreliefs in Form der menschlichen Köpfe, welche die Vertreter der 5 Kontinente symbolisieren. Im Erdgeschoss befand sich früher eine bayerische Bierstube, später war hier ein Café und ein Restaurant mit einem Tanzsaal für 500 Personen. Auf dem Dach gab es den sog. amerikanischen Garten mit einem Tanzkreis und Plätzen für 300 Gäste. Den Hotelteil mit 48 Zimmern eröffnete man erst im Februar 1928.

Die Straßenfassade schmückt ein doppelstockwerkiger Erker, der mit pflanzlich-geome-

kopuła, przy której goście hotelowi często wykonywali sobie pamiątkowe zdjęcia. Po wojnie, do początków lat dziewięćdziesiątych XX wieku, budynek służył jako hotel. Dziś obiektem zarządza prywatny właściciel. Warto tu nadmienić, że hotel stoi przy najdłuższej ulicy w Polsce – ulicy Wolności, wytyczonej w 1819 r., przed wojną nazywanej „drogą następcy tronu” (Kronprinzenstrasse), której całkowita długość na odcinku zabrzańskim wynosi 8856 metrów.

in Art Deco style. The finial of the building is ended with neo-baroque dome. It was placed where guests of hotel very often used to take photographs. After world war, until the 90's of 20th century, the whole building was furnished as hotel. Nowadays Admiralspalast is administrated by private owner. It is worth mentioning that this construction is placed in the longest street in Poland. Wolności street was opened in 1819. Before I World War it was known as "the heir road" (Kronprinzenstrasse). In the area of Zabrze the full length of Wolności street is 8856 meters.

trischen Emblemata im Art Déco Stil verziert ist. Der Hotelgipfel ist mit einer neobarockischen Kuppel bekrönt, wo die Hotelgäste sich sehr häufig Photos gemacht hatten.

Nach dem Kriege, bis anfangs der 90er Jahren des 20. Jahrhunderts diente dieses Gebäude als ein Hotel. Heutzutage verfügt darüber ein Privateigentümer. Es ist anzumerken, dass das Hotel an der längsten Straße Polens liegt – der Wolnościstraße, die 1819 abgesteckt wurde. Vor dem Krieg hieß sie die Kronprinzenstraße. Die Länge der Straße in Zabrze beträgt 8856 Meter.

Osiedle robotnicze „Borsigwerk” w Biskupicach

(ulice: Okrzei, Głowackiego, Władysława IV,
Rodziewiczówny, Kempki, Żmudy)

K

olonia Borsig jest jedną z największych, najstarszych i najlepiej zachowanych kolonii patronackich w województwie” (Dorota Głazek). Powstała w latach 1863-1871 z inicjatywy przemysłowca Alberta Borsiga, syna przemysłowca berlińskiego Augusta Juliusza Borsiga. Kolonia została wybudowana na powierzchni 19 ha, dla pracowników wielkiego koncernu Borsiga, który powstał w Biskupicach i składał się z kopalni, koksowni oraz huty. Osiedle zbudowane zostało dla 2700 mieszkańców. W 1871 r. kolonia uzyskała pełną samodzielność otrzymując nazwę Borsigwerk OS. Wśród ówczesnych mieszkańców kolonię nazywano „proletariackim eldorado” ze względu na rewelacyjne, jak na owe czasy, warunki mieszkalne i płacowe. Osiedle składa się z dwóch części. Część północna obejmuje

Workers' estate „Borsigwerk” in Biskupice

(Streets: Okrzei, Głowackiego, Władysława IV,
Rodziewiczówny, Kempki, Żmudy)

“Borsig colony is one of the biggest, the oldest and the best preserved patronage colonies in province.” (Dorota Głazek). It was built between 1863 and 1871. It was erected due to the initiative of an industrialist Albert Borsig. He was a son of August Julius Borsig, industrialist from Berlin. The colony with the area of 19 ha, was inhabited by workers of huge Borsig's holding which was built in Biskupice. It was composed of coal mine, coking plant and foundry. The estate could have been inhabited even by 2700 people. In 1871 the colony was given an autonomy and since then it was known as Borsigwerk OS. Among the dwellers, the colony was called “common Eldorado”, which can be translated as Eldorado of working class. Mainly owing to high standards of living and earnings. The estate is divided into two parts. Northern, more comfortable, part was inhabited by qualified personnel, doctors and engineers. In upper part of the estate we can find monumental

Die Borsigwerksiedlung im Biskupitz

(Okrzeistraße, Głowackiegostraße, Władysława IV-
Straße, Rodziewiczównystraße, Kempki-
Straße, Żmudystraße)

“Die Borsig Kolonie ist eine der größten und der ältesten Patronatskolonien in der Woiwodschaft (Dorota Głazek), die außerdem am besten erhalten ist”. Sie entstand in den Jahren 1863-1871 auf die Anregung des Industriellen Albert Borsig. Er war ein Sohn des Berliner Industriellen August Julius Borsig. Sie wurde auf der Fläche von 19 ha, für die Arbeiter des großen Borsig - Konzerns, das in Biskupice gegründet wurde, gebaut. Der Borsig - Konzern bestand aus einem Bergwerk, einer Kokerei und einer Hütte. Diese Siedlung war für 2700 Einwohner gedacht. Im Jahre 1871 bekam diese Kolonie die volle Unabhängigkeit, und sie wurde Borsigwerk OS benannt. Die damaligen Einwohner dieser Kolonie nannten sie “die Patronatseldorado” aufgrund der sensationellen Wohn- und Lohnverhältnissen. Die Siedlung besteht aus zwei Teilen. Im Nordteil liegen die Wohnhäuser mit höherem Wohn-

domy mieszkalne o wyższym standardzie, przeznaczone dla kadry, lekarzy, inżynierów. W tej części, przy ul. Żmudy, znajduje się zabytkowa XIX-wieczna kaplica ewangelicka z ciekawą salą modlitw. Drugą część, południową, tworzy siatka siedmiu równolegle położonych względem siebie ulic, opadających w stronę doliny Bytomki, obudowanych z dwóch stron szeregowo dwukondygnacyjnymi, zbudowanymi z czerwonej cegły „familokami”, krytymi płaskimi dwuspadowymi dachami. Domy rozdzielone są ogródkami. W tej części wybudowano pierwotnie 66 budynków; w latach dziewięćdziesiątych XX w. kilka z nich zostało wyburzonych. W dolnej części osiedla, na jego krańcu, znajduje się mała ewangelicka nekropolia z kwaterą żołnierzy poległych w 1871 r. w wojnie prusko-francuskiej. Jak na ówczesne czasy, osiedle to było nowoczesne, a standard mieszkań dla robotników był wyższy niż w stolicy – Berlinie. Kolonia ta, mimo ponad 140 lat istnienia, bardzo dobrze zachowała swój pierwotny przestrzenny układ. Jest to jedno z częściej odwiedzanych przez wycieczkowiczów miejsc, godne tego, aby pospacerować pomiędzy familokami i stojącymi tu, charakterystycznymi dla tego budownictwa, komórkami na węgiel lub „koło” (rower).

evangelical chapel from 19th century. It is placed in Żmudy street with a very interesting hall of pray. Southern part is constituted of seven parallel streets network going down into direction of the Bytomka river valley. Semi – detached, two storey blocks of flats called “Familoki”, are put in line, on both sides of each street. They are to be easily distinguished due to very characteristic flat rooftops and red brick they are made of. The blocks of flats are separated with the gardens. Initially 66 blocks were built but in the 90's of 20th century some were demolished. On the edge of the estate there is small evangelic necropolis with quarter to commemorate the soldiers who died during the French and Prussian war of 1871. Borsigwerk estate was very modern and the standards of living were better, at that time, than people living in the capital -Berlin. Although the colony has existed for 140 years it has retrieved very similar initial arrangement. It is one of the most often visited places by tourists. It is worth walking among “familoki” and watching characteristic for this kind of building small sheds for bicycles, “wheels” and coal.

standard, die für das Personal, die Ärzte und Ingenieur bestimmt waren. In diesem Teil in der Żmudastraße befindet sich unter Denkmalschutz stehende, evangelische Kapelle aus dem 19. Jahrhundert mit interessanten Gebetsaal.

Den zweiten Teil, den Südteil bildet ein Netz von sieben parallel liegenden Straßen, die in Richtung des Bytomka – Tales fallen. Auf beiden Seiten liegen zweistöckige Reihenhäuser aus roten Ziegeln, die mit flachem Giebeldach bedeckt sind. Die Häuser sind mit Gärten abgetrennt. In diesem Teil wurden anfangs 66 Häuser gebaut; in den 90er Jahren wurden einige abgerissen. Im Unterteil der Siedlung, ganz am Ende, befindet sich eine kleine, evangelische Nekropole mit einem Friedhofsquartier der 1871, im preußisch – französischen Krieg gefallenen Soldaten. Es war eine zu damaligen Zeiten neue Siedlung. Der Wohnstandard für die Arbeiter war höher als in der Hauptstadt Berlin. Die Kolonie hat sich nach über 140 Jahren des Bestehens sehr gut gehalten. Sie wird von den Touristen sehr häufig besucht, die zwischen den Häusern und für den Bau charakteristischen Abstellkammern für Kohle oder Räder spazieren wollen.

Kolonia patronacka Ballestrema Zabrze-Rokitnica

(ulice: Szafarczyka, Nowowiejskiego, Komuny Paryskiej, Pobożnego)

ostała założona w latach 1905-1913 przez Franza Xavera von Ballestrema (1834-1910), magnata przemysłowego, polityka, papieskiego tajnego szambelana, dla pracowników i górników kopalni „Castellengo”. Należała do zespołu sześciu osiedli zbudowanych przez Ballestrema na przełomie XIX i XX w. Z wszystkich osiedli rokitnicka kolonia była największą i najbardziej nowoczesną w Europie do końca I poł. XX w. Układ przestrzenny oraz cztero- i ośmiorodzinne budynki utrzymane są w stylu wiejskim. Mogło w nich zamieszkać 200 rodzin. Przy każdym z nich znajduje się ogródek. Warto zwrócić uwagę, że każdy z zachowanych tu budynków różni się od pozostałych kształtem dachu i materiałem, z którego wykonano elewację. Trudno znaleźć dwa jednakowe domy.

The Patronal Colony of Ballestrem Zabrze-Rokitnica

(Streets: Szafarczyka, Nowowiejskiego,
Komuny Parvskiej, Pobożnego)

It was founded in the years 1905-1913 by Franz Xaver von Ballestrem (1834-1910), an industrial magnate, a politician, papal secret chamberlain, for the workers and coal miners of “Castellengo” mine.

It belonged to a group of six housing estates built by Ballestrem at the turn of the 19th and 20th century.

From all the housing estates the Rokitnica colony was the biggest and the most modern one in Europe till the end of the first half of the 20th century. The spatial arrangement, four and eight-family buildings are maintained in the rural style.

200 families could settle it. At each a garden was placed. It is worth mentioning, that each of the buildings differs from the others with the form of the roof and the material, from which the elevation was made. It's difficult to find two similar looking houses.

Die Ballestrem Patronatskolonie Zabrze-Rokitnica

(Szafarczykastraße, Nowowiejskiegostraße,
Komuny Parvskiej-Straße, Pobożnego-Straße)

Diese Kolonie wurde in den Jahren 1905-1913 von Franz Xaver von Ballestrem (1834-1910), dem industriellen Magnaten. Politiker, den geheimen päpstlichen Kammerherrn für die Arbeiter und Bergleute des Castellengo-Bergwerkes eingerichtet. Sie gehörte zu dem Komplex von sechs Siedlungen, die durch Ballestrem im 19. und 20. Jahrhundert gebaut wurden. Die Rokitnitzer Kolonie war von allen sechs Siedlungen die größte und modernste Siedlung in Europa bis Ende der 1. Hälfte des 20. Jahrhunderts. Die räumliche Anordnung und die 4-8 Familienhäuser sind im ländlichen Stil erhalten. Dort konnten sich 200 Familien niedergelassen haben. An jedem dieser Häuser gibt es einen Garten. Beachtenswert ist die Tatsache, dass jedes von diesen Häusern eine andere Dachform hat, und die Fassaden aus einem anderen Stoff gemacht wurden. Es wird schwer zwei gleiche Häuser zu finden.

Całość kolonii zaprojektował Hans von Poellnitz i jego współpracownik Albert Kucharz. Jak przystało na najnowocześniejsze osiedle, każdy z domów posiadał elektryczność. Uwagę ówczesnych wycieczek przykuwały szczególnie ubikacje ze spłuczkami, znajdujące się wewnątrz domów. Osiedle to zasłynęło także z tego, że jako jedno z nielicznych przed pierwszą wojną światową posiadało ścieżki rowerowe, którymi mieszkający tu górnicy mogli dojeżdżać do kopalni. To właśnie na tym osiedlu, przy ul. Szafarczyka, odnaleźć możemy cztery budynki z lat trzydziestych XX w. o ścianach zewnętrznych wykonanych ze stali, nazywane przez miejscowych „konserwami”, jako przykłady idei szybkiego i taniego budownictwa. Warto odwiedzić to ciekawe osiedle robotnicze i wspomnieć słowa z 1913 r.: „Osiedlanie w koloniach daje przemysłowi szczególne możliwości przyczynienia się do kultury robotnika. (...) W ten sposób ludzie wychowani są w porządku i czystości oraz kierunkowani ku życiu celowemu i zdrowemu, jak też przysposabiani do tego, aby skrupulatnością, staranną pracą wychowani zostali na spokojnych, inteligentnych, a co za tym idzie pełnowartościowych robotników przemysłowych”.

The whole colony was designed by Hans von Poellnitz and his co-worker Albert Kucharz.

As it was one of the most modern housing estates, each of the houses was equipped with electricity. The visitors were especially attracted and amazed with the toilets with flushing cisterns, situated inside the house. This housing estate also became famous for the fact, that as one of few before World War I had bicycle paths, which were used by miners to commute to mine. This housing estate at Szafarczyka Street treasures four buildings from the 30's of the 20th century, with external walls made from steel, by the local people called "tins", as the examples of fast and cheap building idea. It's worth to visit interesting working housing estate and recall words from the year 1913: "Settling in colonies gives the industry particular capabilities to contribute to workers culture (...) This way people are foster in tidiness and cleanness and are directed into aimful and healthy life, but also prepared to be fostered by their scrupulosity and careful work for quiet, intelligent and what accompanies it sterling industrial workers."

Die ganze Kolonie haben Hans von Poellnitz und sein Mitarbeiter Albert Kucharz entworfen. Wie sich gehörte, hatten diese Häuser schon die Elektrizität. Die Aufmerksamkeit wurde auf die Toiletten mit Spülkästen, die im Inneren der Häuser waren, gelenkt. Diese Kolonie wurde dadurch bekannt, dass sie schon vor dem Kriege eigene Fahrradwege besaß. Darauf konnten die Bergleute zur Arbeit fahren. In dieser Siedlung, in der Szafarczykastraße, finden wir vier Gebäude aus den 30er Jahren des 20. Jahrhunderts mit Stahlwänden, welche die Bewohner "eine Konserve" nannten. Es war ein Beispiel für das schnelle und billige Bauen. Es lohnt sich, diese Arbeitersiedlung zu besuchen. Wir sollen uns an folgendes aus dem Jahr 1913 erinnern: "Die Ansiedlung in Kolonien gibt der Industrie besondere Möglichkeiten etwas in die Arbeiterkultur beizutragen. (...) Auf diese Art und Weise werden die Menschen in Ordnung und Reinheit erzogen, und aufs Leben mit Ziel und in Gesundheit ausgerichtet, sowie werden sie darauf vorbereitet sein, mit Gewissenhaftigkeit und guter Arbeit sie zu ruhigen, intelligenten und vollwertigen Industriearbeitern zu erziehen".

Szyb kopalniany „Maciej” w Maciejowie

(ul. Srebrna 6)

Nabytkowy szyb „Maciej” został wybudowany w I poł. XX w. (około 1910 r.), jako szyb peryferyjny, wentylacyjny (wydechowy), pomocniczy, transportowy oraz głównie odwadniający kopalni „Concordia”, wydobywającej bardzo dobre i cenny wówczas węgiel koksujący. Jego głębokość po wydrążeniu wynosiła 198 metrów. Nazwa pochodzi od imienia Macieja Wilczka, który w XVIII w. był właścicielem pobliskich dóbr. W 1973 r. szyb ten należał do kopalni „Pstrowski”. Z biegiem czasu, z powodu oddalania się eksploatacji węgla, szyb stawał się niepotrzebny dla górniczego przedsiębiorstwa. Z uwagi na znajdujące się przy nim ujęcia wody zarzucono jednak decyzję o jego całkowitej likwidacji. W 1991 r. szyb przeszedł na własność prywatnej firmy, która

The shaft “Maciej” in Maciejów (6 Srebrna St)

The monumental shaft “Maciej” was built in the first half of the 20th century (about 1910) as peripheral, ventilating (expiratory), auxiliary, transporting, and principally draining shaft of the mine “Concordia”, extracting a very good and valuable at that time coking carbon. Its depth after excavation reached 198 meters. The name of the shaft comes from the owner, Maciej Wilczek, who in the 18th was the owner of neighbouring goods. In the year 1973 this shaft had belonged to the mine “Pstrowski”. As the time passed by, the receding exploitation of carbon, the shaft became useless for the mining industry. Due to the water deposits placed by it the decision about its total liquidation was ceased.

In 1991 the shaft went over to the ownership of a private business, which maintains it till nowadays.

Der Schacht “Maciej” in Maciejów (Srebrnastraße 6)

Der Denkmalschacht “Maciej” wurde in der 1. Hälfte des 20. Jahrhunderts (um das Jahr 1910) als ein Außen-, Lüftungs- (Ausziehschacht), Hilfs-, Transport-, und ein Entwässerungsschacht des “Concordia” – Bergwerkes, das eine sehr gute und kostbare Koks Kohle förderte, gebaut. Seine Tiefe betrug nach der Aushöhlung 198 Meter. Seinen Namen verdankt er dem Maciej Wilczek, der im 18. Jahrhundert der Eigentümer der nahe gelegenen Güter war. 1973 gehörte er zu der “Pstrowski” Grube. Im Laufe der Zeit, nachdem sich die Kohलगewinnung entfernt hatte, wurde dieser Schacht für dieses Bergbauunternehmen überflüssig.

In Hinsicht auf die nahen Wasserentnahmen wurde der Beschluss über die Stilllegung zurückgenommen.

Im Jahre 1991 kam der Schacht in die Hände einer Privatfirma, die sich bis heute um

do dnia dzisiejszego nim się opiekuje. Szyb przekształcono w studnię głębinową, z której z głębokości 110 metrów, przez otwór o średnicy 4,3 metra, pozyskuje się wodę pitną pochodzącą z warstw triasowych. W zespole szybu zachował się w bardzo dobrym stanie ceglany budynek nadszybia z wieżą, elektryczna maszyna wyciągowa z 1922 r. firmy Siemens i tradycyjna, 22-metrowa wieża szybu o konstrukcji kratownicowej z tarasem widokowym. Przed główną bramą wejściową na teren kopalni znajduje się, dostępne dla wszystkich, ujęcie wody pitnej wypływającej prosto z dna szybu „Maciej”. Obiekt ten, ze względu na swoje walory turystyczne, historyczne, edukacyjne, znajduje się na Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego. Szyb można zwiedzić po uprzednim skontaktowaniu się z właścicielem.

Tel. (+48 32) 271-24-49.

The shaft was transformed into an abyssal well, from which at the depth of 110 meters, throughout a gap with a diameter of 4,3 meters, a drinkable water is excavated from triads layer. In the set of the shaft, a brick building of shaft top with a turret, electric hoist machine from the year 1922 by Siemens and a traditional one, a 22 meter turret of the shaft with a grating construction with a viewing terrace remained in a very good condition.

In front of the main gate to the site of mine there is, accessible for everyone, frame of drinkable water intake which surfaces directly from the bottom of "Maciej" Groove. This object, due to its historical and educational values occurs on The Route of monuments of the technology of Silesian province. The shaft can be visited after a former contact with the owner. Tel. (+48 32) 271-24-49

ihn kümmert. Der Schacht wurde in einen Tiefbrunnen umstrukturiert. In der 110 Meter Tiefe, durch eine Öffnung, die einen Durchmesser von 4,3 Meter hat, wird aus der Triasschicht Trinkwasser gewonnen.

Im Schachtkomplex sind in einem sehr guten Zustand ein Ziegelgebäude der Hängebank mit einem Turm, eine elektrische Siemens – Fördermaschine aus dem Jahr 1922. und ein 22 Meter hoher Schachtturm, was ein Gitterwerk ist, mit einer Aussichtsterrasse erhalten. Vor dem Haupttor des Bergwerkes befindet sich, für alle zugänglich, eine Wasserentnahme, die gleich aus dem Boden des "Maciej" – Schachtes kommt. Dieses Objekt befindet sich, aufgrund von seinem touristischen, historischen Bildungswert auf der Strecke der Denkmaltechnik der Woiwodschaft Schlesien. Wenn man sich in Verbindung mit dem Eigentümer setzt, kann der Schacht besichtigt werden. Tel. (+48 32) 271-24-49.

Ogród Botaniczny

(ul. Piłsudskiego 60)

To

jeden z większych ogrodów botanicznych w woj. śląskim. Został założony w czerwcu 1938 r. przez miejscowych miłośników zieleni jako „ogród szkolny”, według projektu architekta Fritza Bercklinga, specjalisty od tworzenia założeń ogrodowych. W czasie wojny został poważnie zniszczony poprzez zmianę jego funkcji na zwykły ogród warzywny. Odbudowany w 1953 r. ogród posiada powierzchnię ponad 6 ha. Na jego terenie znajduje się ponad 4 tys. różnych okazów drzew, krzewów i kwiatów, pochodzących niemal z całego świata. Rośnie tu sporo drzew liściastych strefy umiarkowanej, a także drzewa iglaste i egzotyczne pochodzące z krajów Afryki, Ameryki, Azji i Australii. W ogrodzie możemy wyróżnić dwie części. Pierwsza, botaniczna, utrzymana w stylu francuskim, z uporządkowanymi regularnymi kwaterami,

Botanical Garden

(60 Piłsudskiego St)

It is one of the biggest botanical gardens in Silesia. It was created as a “school garden” by the local lovers of the greenness, according to the project of Fritz Berckling, the specialist in garden facilitating and designing. During the war it was seriously destroyed by changing its function into a vegetable garden. It was rebuilt in 1953 and now it has over 6ha of the land. On its territory there are over four thousand various specimens of trees, shrubs and flowers that come from nearly all over the world. Many deciduous trees of the middle- zone, and also coniferous and exotic trees from Africa, America, Asia and Australia. We can distinguish two parts in the garden. First the botanical part, kept in a French style with the regular ordered sections cut by paths. The second part is kept in English style (romantic) with the pond inhabited by a pair of swans all the year. Garden's space is supplemented by: beautifully integrated rockery, placed near the little ponds with wooden bridges, palm house with not a very big cactus house (700 species of

Der botanische Garten

(Piłsudskiegostraße 60)

Der botanische Garten gehört zu den größten in Oberschlesien. Er wurde im Juni 1938 von den Grünanlagenliebhabern der Stadt als ein “Schulgarten”, nach dem Entwurf von Fritz Berckling, dem Spezialisten auf diesem Gebiet, gegründet. Während des Krieges wurde er erheblich zerstört und in einen Gemüsegarten umstrukturiert.

Nach dem Wiederaufbau im Jahre 1953 ist er über 6 Hektar groß. Auf seiner Fläche gibt es über 4000 Baum- und Strauchexemplare und Blumen, die praktisch aus aller Welt abstammen. Bei den hier wachsenden Bäumen haben wir viele Laubbäume der gemäßigten Zone, Nadelbäume und andere exotische Exemplare aus Afrika, Amerika, Asien und Australien. Der botanische Garten gliedert sich in zwei Teile. Der erste, botanische Teil mit regulären Quartieren, der durch Alleen durchkreuzt ist, knüpft an die Gärten im französischen Stil an. Der zweite knüpft an die Gärten im Englischen (Romantischen) Stil an, wo das ganze Jahr über ein Pärchen Schwäne lebt. Darüber hinaus wird der Garten durch ein Alpinarium, das in

cactus) and the place with over 2 thousand of roses, called rose- garden. During the holidays on every sunny Sunday there are concerts of the wind orchestra, that plays mainly the standards of the entertainment music. Zabrzeński garden- hortus conclusus, fons signatus (closed garden, secret, intimate) is one of those magic places situated in the town center, where "the nature has been harnessed". It is the place where the inhabitants like to spend their free time remembering that garden symbolizes home, the world, the Bible paradise, the secrets of the soul, mystic ecstasy, happiness, salvation, purity and redemption. The exceptional character of the garden is emphasized by the most prominent plants' collection in Silesia. We can easily state that Zabrzeński garden is the oasis of calmness, green and it is the jungle in the middle of the town. The Garden is opened for visitors from the 1st of May to the end of October. The garden's website is also worth visiting: www.mob-zabrze.pl Tel. (+48 32) 271-30-33

der Nähe von zwei kleinen Teichen mit hölzernen Brücken liegt, durch ein Palmenhaus mit einem nicht sehr großen Kakteenhaus (700 Kakteenarten), und ein Rosarium mit über 2000 wachsenden Rosen verschönert.

In der Ferienzeit, wenn das Wetter gut ist, finden im botanischen Garten Konzerte des Blasorchesters statt, das vor allem Unterhaltungsmusik in seinem Repertoire hat. Unser Garten – hortus conclusus, fons signatus (ein geschlossener, geheimnisvoller, intimer, versiegelter Garten) ist einer der wenigen magischen Plätze in der Innenstadt, wo "die Natur unterjocht wurde". Es ist ein Ort, wo die Einwohner ihre Freizeit verbringen möchten, und wo sie sich daran erinnern, dass der Garten das Haus, die Welt, das Paradies, das Geheimnis des Geistes, die mystische Extase, das Glück, die Errettung, die Reinheit und die Erlösung symbolisiert.

Der außergewöhnliche Charakter des Gartens wird durch die reichste Pflanzensammlung in Schlesien hervorgehoben. Man kann getrost sagen, dass der botanische Garten eine Oase der Ruhe, des Grünen und eine Dschungel mitten in der Stadt ist.

Der Garten wartet auf seine Besucher immer ab dem 1. Mai bis Ende Oktober. Empfehlenswert ist auch seine Internetseite: www.mob-zabrze.pl Tel. (+48 32) 271-30-33

poprzecinany alejkami oraz część druga, utrzymana w stylu angielskim (romantycznym) z jeziorkiem, zamieszkałym przez cały rok przez parę łabędzi. Całość przestrzeni ogrodowej uzupełniają: pięknie wkomponowane alpinarium, położone w pobliżu dwóch małych stawów z drewnianymi mostkami, palmiarnia z niedużą kaktusiarnią (700 gatunków kaktusów) oraz zakątek z ponad dwoma tysiącami róż zwany rosarium. W okresie wakacyjnym w każdą pogodną niedzielę odbywają się tu koncerty orkiestry dętej, grającej głównie standardy muzyki rozrywkowej. Zabrzeński ogród – hortus conclusus, fons signatus (ogród zamknięty, tajemny, intymny, zapieczętowany) jest jednym z tych magicznych miejsc, położonych w śródmieściu, gdzie „natura została ujarzmiona”. Miejsce, gdzie mieszkańcy lubią spędzać swój wolny czas pamiętając, że ogród symbolizuje dom, świat, biblijny raj, tajemnice duszy, mistyczną ekstazę, szczęście, zbawienie, czystość i odkupienie. Wyjątkowy charakter ogrodu podkreśla jego najbogatszy na Śląsku zbiór roślin. Śmiało można stwierdzić, że zabrzeński ogród to oaza spokoju, zieleni oraz dżungla w środku miasta. Ogród jest otwarty dla zwiedzających od 1 maja do końca października. Warto także zajrzeć na stronę internetową ogrodu: www.mob-zabrze.pl.

Tel. (+48 32) 271-30-33.

Na

Krzyż przydrożny w Biskupicach

(róg ul. Bytomskiej i Trębackiej)

Na skrzyżowaniu ulicy Bytomskiej z Trębacką podziwiać możemy największy i najładniejszy z zabrzańskich krzyży przydrożnych. Krzyż z 1895 r. utrzymany jest w typie barokowym o trójlistnych zakończeniach ramion, z postacią wiszącego Chrystusa, z bardzo pofałdowanym perizonium (przepaska na biodrach ukrzyżowanego), poniżej którego znajduje się bardzo realnie przedstawiona postać płaczącej Matki Boskiej okrytej maforionem (chusta okrywająca głowę i ramiona). Całość ogrodzona jest ozdobnym, metalowym płotem. We wrześniu 1928 r. krzyż ten był świadkiem przejazdu samochodu z prezydentem Niemiec Paulem von Beneckendorfem und von Hindenburgiem, a w styczniu 1945 r. – przemarszu zwycięskiej Armii Czerwonej, żołnierzy II frontu ukraińskiego.

The roadside cross in Biskupice

(the corner of Bytomska and Trębacka St)

On the corner of Bytomska and Trębacka street we can admire the biggest and the most beautiful of all roadside crosses in Zabrze. The cross from 1895 is kept in a baroque type with three- leaf endings of the cross arms, with the figure of the crucified Jesus in folded perizonium (loincloth on the hips of the crucified). Below him there is a figure of crying Mother of God clothed in maforion (the scarf covering head and shoulders). The whole facility is fenced by a decorative, metal fence. In September 1928 the cross was the witness of German president Paul von Beneckendorf und von Hindenburg car passing- by and the victorious march of the Red Army, the soldiers of the second Ukrainian front in January 1945.

Das Kreuz in Biskupice

(Die Ecke der Bytomskastraße und Trębackastraße)

An der Kreuzung der Bytomskastraße und Trębackastraße können wir das größte und schönste Straßenkreuz bewundern. Dieses Kreuz aus dem Jahre 1895. ist in der Barockenart mit dreiblättrigen Beendungen der Kreuzarme gehalten, wo der Jesus mit einem gefalteten Perizonium (einem Lendenschutz) hängt. Darunter befindet sich real dargestellte Muttergottes mit einem Mafiornom, also einem Tuch, das den Kopf und die Schulter bedeckt. Das Ganze ist mit einem Metallzaun eingezäunt. Im September 1928 war dieses Kreuz ein Augenzeuge der Fahrt des Bundespräsidenten Paul von Beneckendorf und von Hindenburg, und im Januar 1945 ein Augenzeuge des Durchmarschs der Roten Armee, der Soldaten der 2. ukrainischen Front.

Kaplica Wotywna Najświętszej Marii Panny

(ul. Rolnika)

najduje się na terenie dzielnicy Zaborze, zwanej przed wojną „wsią” z powodu rolniczego charakteru tej części miasta. Kaplica została wybudowana w 1870 r. z inicjatywy sołtysa Wawrzyńca Koniecznego i księdza Karola Pressfreunda. Uroczyście poświęcona 3 maja 1871 r. jako dowód wdzięczności okolicznych mieszkańców za ocalenie ich od zarazy w 1869 r. Jak głosi legenda, postawiono ją w miejscu, gdzie dochodziło do cudownych uzdrowień wielu zarażonych osób. Kaplica jest murowana, na rzucie wąskiego prostokąta, w przyziemiu z kamienia łamanego, tynkowana, dawniej kryta gontem, poświęcona Niepokalanemu Poczęciu Najświętszej Marii Panny. Wybudowana w stylu neogotyckim, z charakterystycznymi na osiach narożnymi schodkowymi przyporami. Na dachu umieszczona jest drewniana wieżyczka z sygnaturką. Wnętrze jest bardzo skromne – to niewielki ołtarzyk. Budowla posiada bardzo ciekawy, ostrołukowy pseudoportal wykonany w stylu neogotyku „płomienistego”. Raz w tygodniu w kaplicy odbywają się nabożeństwa. Ten malowniczo położony obiekt sakralny do dziś stanowi architektoniczną „perelkę krajobrazu”.

The St Mary votive chapel (Rolnika St)

It is placed on the territory of Zaborze district, which was called “the countryside” before the war due to the agricultural character of this part of the town. The chapel was built in 1870 due to the initiative of the village leader Wawrzyniec Konieczny and the priest Karol Pressfreund. It was solemnly consecrated on the 3rd of May 1871 as a proof of the inhabitants’ gratitude for saving them from the plague in 1869. As the legend says, it was situated in the place, where many inhabitants were miraculously cured. The brick chapel, in a narrow rectangle projection, fitted in a broken rock basement, plastered, at an earlier time shingled. It is devoted to immaculately conceived St Mary. Built in a neo-gothic style with characteristic corner step like buttress at the axis.

Die Kapelle der Heiligen Jungfrau Mariä (Rolnikastraße)

Die Kapelle liegt im Stadtviertel Zaborze, früher “Dorf” genannt, weil sie einen landwirtschaftlichen Charakter dieses Teils der Stadt hatte. Sie wurde im Jahre 1870 nach der Initiative des Ortsvorstehers Wawrzyniec Konieczny und des Pfarrers Karol Preussfreund gebaut. Am 3. Mai 1871 wurde diese Kapelle festlich eingeweiht, als ein Zeichen der Dankbarkeit der Einwohner für die Rettung vor der Pest im Jahre 1869. Wie die Legende besagt, wurde sie an dem Ort gebaut, wo viele infizierten Personen geheilt wurden. Es ist eine gemauerte Kapelle, früher mit Dachschindel bedeckt, und der unbefleckten Empfängnis der Jungfrau Mariä gewidmet. Sie wurde im Neogotischen Stil mit charakteristischen auf Achsen Treppenstrebenpfeilern an Ecken erbaut.

There is a wooden turret with a little bell on the roof of the chapel. The interior is very modest- there is only a small altar. The structure has got a very interesting, pointed- arch pseudo portal made in a neo-gothic “flaming” style. The services take place once a week. This picturesquely situated sacred object is “the pearl of the landscape” till nowadays.

Auf dem Dach befindet sich ein hölzerner Turm mit einer Signatur. Das Innere ist sehr schlicht, nur ein kleiner Altar. Dieses Gebäude hat einen interessanten, spitzböigen Pseudoportal im Stil der “brennenden” Neogotik. Einmal in der Woche finden in dieser Kapelle die Andachten statt. Dieses sakrale Bauobjekt ist bis heute eine architektonische “Perle der Landschaft”.

Ruiny XVII-wiecznego spichlerza w Biskupicach

(ul. Trębacka)

B

ędąc w Biskupicach warto na chwilę zatrzymać się przy ruinach dawnego (XVII w.), murowanego spichlerza, będącego najstarszą istniejącą murowaną budowlą w mieście, pozostałością znajdującego się tu od XVII w. dominium. Była to budowla czterokondygnacyjna, o grubych murach, wybudowana z kamienia polnego, przykryta mansardowym dachem. W wyniku przeprowadzonych sondażowych badań archeologicznych okazało się, że spichlerz stoi na średniowiecznych fundamentach dawnego XIV-wiecznego murowanego budynku. Prace archeologiczne potwierdziły, że miejsce to było zamieszkiwane od XIV do XVI w. Zwiedzając te ruiny bacznie należy się rozglądać za pojawiającym się tu czasami straszącym duchem dużego czarnego kota.

The Ruines of the 17thc. Granary in Biskupice

(Trębacka St)

Visiting Biskupice, it is worth to stop for a while by the ruins of the old 17th c. brick granary, which is the oldest brick structure in the city, the remainder of the dominion from 17th c. It was a four-storey structure with thick walls, built with the fieldstone, covered with the mansard roof. The results of the archeological research revealed that the granary stands on the foundations of the old 14thc. brick building. The archeological works proved that this place was inhabited at the turn of the 14th and 16th century. While visiting the ruins look carefully round to make sure if haunting ghost of the big black cat is right behind the corner.

Die Trümmer des Speichers aus dem 17. Jahrhundert in Biskupice

(Trębackastraße)

Wenn Sie in Biskupice sind, empfehlen wir Ihnen an den Trümmern des gemauerten Speichers aus dem 17. Jahrhundert anzuhalten, der das älteste in der Stadt existierende, gemauerte Bauwerk ist, das die Überreste des Dominiums aus dem 17. Jahrhundert darstellt. Es war ein vierstockwerkiges Gebäude mit dicken Mauern, aus Feldsteinen gebaut und mit einem Mansardendach bedeckt.

Infolge der durchgeführten archäologischen Untersuchungen wurde festgestellt, dass der Speicher auf mittelalterlichen Fundamenten eines früheren gemauerten Gebäudes aus dem 14. Jahrhundert steht. Die archäologischen Arbeiten bestätigten, dass dieser Ort von 14. bis 16. Jahrhundert bewohnt wurde. Bei einer Besichtigung dieser Trümmer sollten wir nach dem furchterregenden Geist einer großen schwarzen Katze Anschau halten.

Miejsca, gdzie można aktywnie odpocząć

Aktive
Erholungsmöglichkeitenorte

Places where you can have
an active rest

Kąpielisko Leśne w Maciejowie

(ul. Srebrna 1)

ołożone w dzielnicy Maciejów, na granicy dwóch miast, na terenie zalesionym, na powierzchni 24 ha, odległe od centrum miasta o 3 km. Jego historia rozpoczęła się w maju 1936 r., kiedy to znajdujący się tu leśny staw przystosowano do celów rekreacyjnych. Stworzono piaszczystą plażę, umocniono brzegi, posadzono różne krzewy, a dla dzieci wybudowano brodzik. Tak powstało funkcjonujące do dnia dzisiejszego jedno z największych w mieście kąpielisk, będące „perełką rekreacyjną” miasta. W latach dziewięćdziesiątych przeprowadzono kapitalny remont basenów, otaczających alejek oraz całego zaplecza gospodarczego. Kąpielisko posiada dwa baseny – jeden o pojemności 7 tys. m³, drugi – 33 tys. m³. Można tu także pograć w modną obecnie piłkę plażową, tenisa stołowego oraz pojeździć konno, a w okresie zimowym skorzystać z lodowiska lub z usług znajdującej się tu przytulnej kawiarni.

Pool in Maciejów

(1 Srebrna St)

It is situated in Maciejów district, at the boundary of two cities, in the forested territory, on the area of 24ha, 3 kilometers away from the city center. Its history started in May 1939, when the forest pond which was here, was adopted to the leisure aims. The sandy beach was created, the shores were reinforced, various shrubs were planted, and also the paddling pool for children was built. This is how one of the biggest functioning to this day baths in the town was created, becoming the “the leisure pearl” of the town. In the 90's there was a major renovation of the swimming pools, surrounding paths and all the functional facilities.

The baths has got two swimming pools, one with the capacity of 7 thousand liters, and the second- 33 thousand liters.

Here you can also play the beach volleyball so popular nowadays, play the table tennis or ride a horse. In winter time you can go skating or get warm at the cosy café.

Das Waldbad in Maciejów

(Srebrnastraße 1)

Das Waldbad liegt im Stadtviertel Maciejów, es grenzt an zwei Städte. Es liegt auf bewaldetem, 24 Hektar großem Gebiet, das von der Innenstadt 3 Kilometer entfernt ist. Seine Geschichte begann im Mai 1936, als man den Teich zur Erholungszwecken angepasst hat. Es wurde ein Sandstrand gebildet, das Ufer wurde verstärkt, man pflanzte unterschiedliche Sträucher, und für Kinder wurde ein Planschbecken gebaut. Auf diese Weise funktioniert bis heute eins der größten Waldbäder der Stadt, das “ein Erholungsjuwel” der Stadt ist.

In den 90er Jahren hat man die Generalreparatur der Becken, der Alleen und der ganzen Lagerräume durchgeführt. Im Waldbad gibt es zwei Schwimmbecken, – das eine hat ein Volumen von 7 000 m³ und das andere 33 000 m³. Hier haben die Besucher die Möglichkeit Beachvolleyball, Tischtennis zu spielen. Sie können auch Reiten lernen und im Winter können Sie die Kunsteinbahn nutzen oder im gemütlichen Café sitzen.

Park „Trapez” w Maciejowie (High Ropes Course)

(ul. Srebrna 1)

znajduje się na terenie Kąpieliska Leśnego w Maciejowie. Jest najnowszą atrakcją dla wszystkich tych, którzy chcą sprawdzić swoje umiejętności fizyczno-intelektualne, przełamać strach i słabości. Na 14 drewnianych palach, na wysokości od 8,5 do 10 metrów, rozwieszono i umieszczono sztucznie przygotowane przeszkody, m.in. wiele różnych poziomych kładek, belek, wiszących mostów i siatek, którymi należy przejść tak, aby nie spaść. Nad bezpieczeństwem śmiałków czuwa siedmiu trenerów. W ramach specjalnych programów z parku mogą także korzystać osoby niepełnosprawne oraz te, które mają zaleconą rehabilitację pourazową. Park linowy posiada licencję Europejskiej Organizacji Parków Linowych. Aby go zwiedzić, należy z wyprzedzeniem wypełnić specjalny formularz, dostępny na stronie internetowej: www.trapezpark.pl.

„Trapez” park in Maciejów (High Ropes Course) (1 Srebrna St)

It is situated on the Forest Bath area. It is the newest attraction for all those, who want to check their physical-intellectual abilities and defeat their fear and weakness. Artificially prepared obstacles are hung and put on 14 wooden stilts, at 8.5 to 10 meters height. Among other things you can find many various horizontal footbridges, wooden beams, suspended bridges and nets. You need to pass them so as not to fall down. Seven trainers take care about the safety of all the adventurers. Within the special programs it is possible to use the park by disabled and those, who have prescribed post-traumatic rehabilitation.

High Ropes Course has a license of European Organization of High Ropes Parks. If you want to tour around the park, you have to fill in a form, which you can find on the website: www.trapezpark.pl.

Der Park „Trapez“ in Maciejów (High Ropes Course) (Srebrnastraße 1)

Der „Trapez“ Park befindet sich auf dem Gelände des Waldbades in Maciejów. Seine neuste Attraktion ist für alle, die ihre physischen und intellektuellen Fähigkeiten unter Beweis stellen und die Angst oder Schwäche überwinden wollen. Auf 14 hölzernen Pfählen, in der 8,5 bis 10 Meter Höhe wurden künstlich vorbereiteten Hindernisse aufgestellt z.B. viele waagerechten Laufplanken, Balken, Hängebrücken und Netzen, mit Hilfe denen wir so gehen können, um nicht herunterzufallen. Die Sicherheit der waghalsigen Menschen überwachen 7 Trainer. Im Rahmen eines speziellen Programms können auch die Behinderten und diese Personen, die eine Reha angeordnet haben, die Parkmöglichkeiten nutzen.

Der Seilpark besitzt eine Lizenz der Europäischen Organisation der Seilparks. Um ihn zu besuchen, sollten Sie im Voraus ein spezielles Formular ausfüllen, das man sich von der Internetseite www.trapezpark.pl herunterladen kann.

Korty Tenisowe Mostostal

(ul. Piłsudskiego 83)

ostały wybudowane w 1934 r. z inicjatywy działaczy klubu tenisowego „Schwarz Weiss”, jako dodatkowe elementy powstałego tu w tym samym czasie stadionu miejskiego, dziś użytkowanego przez KS Górnik Zabrze. Od 1978 r. właścicielem kortów jest Mostostal Zabrze. W roku 1997 na kortach Mostostalu zagrał tenisista Roger Federer – jedna z największych gwiazd współczesnego tenisa. Znajduje się tu 13 otwartych i oświetlonych kortów ziemnych, cztery korty kryte w balonie oraz dwie ściany treningowe. Całość uzupełnia boisko do minitenisa i streetballa. Po wyczerpującym meczu tenisowym można skorzystać ze znajdujących się tu sauny i kawiarni.

Tel. (+48 32) 271-48-13.

Mostostal Tennis Courts

(83 Piłsudskiego St)

They were built in 1934 as “Schwarz Weiss” tennis club members’ initiative, as additional elements of municipal stadium, which was built at the same time. Today it is used by Sports Club Górnik Zabrze. Since 1978 the owner of the tennis courts has been Mostostal Zabrze. Roger Federer, celebrity of contemporary tennis, played on the tennis courts in 1997. 13 opened and lit outdoor courts, 4 indoor dome covered courts and 2 training walls are situated there. It is supplemented with mini-tennis and street-ball courts. After exhausting tennis match you can have a sauna and go to a café. Tel. (+48 32) 271-48-13

Die Tennisplätze Mostostal

(Piłsudskiegostraße 83)

Die Tennisplätze wurden im Jahre 1934 aus der Initiative der Aktivisten des Tennisvereins “Schwarz Weiss”, als zusätzliche Elemente des städtischen Stadions gebaut. Heute werden sie durch KS Górnik Zabrze benutzt. Seit 1978 heißt der Eigentümer dieser Tennisplätze Mostostal Zabrze. Im Jahre 1997 spielte auf diesen Tennisplätzen Roger Federer – der größte Tennisstar der heutigen Tenniswelt. Hier gibt es dreizehn offene, beleuchtete Tennisplätze, vier bedeckte in einem Ballon und zwei Trainingswände. Das ganze ergänzt noch ein Spielplatz für Minitennis und für den Streetball. Nach einem erschöpften Spiel können Sie in eine Sauna oder in ein Café gehen. Tel. (+48 32) 271-48-13

Kultura i rozrywka

Culture and entertainment

Kultur und Unterhaltung

Dom Muzyki i Tańca

(ul. gen. de Gaulle'a 17)

budowany w 1959 r. według projektu architektów Zygmunta Majerskiego i Juliana Duchowicza, początkowo nazywany Halą Ludową. Posiada jedną z największych w Polsce sal widowiskowych na 2200 miejsc, w której odbywają się imprezy o charakterze ogólnopolskim. Pierwszą zorganizowaną tu uroczystością była górnicza barbórka. Kilka miesięcy później wystąpił tu światowej sławy pianista Artur Rubinstein. Po jego występie, jak to ktoś określił, „DMiT znalazł się na szlaku gwiazd”. Występowali tu m.in.: Leonard Cohen, Pat Metheny, Charles Aznavour, Gilbert Becaud, Chick Corea, B. B. King, Krystian Zimerman, Plácido Domingo, José Carreras, Montserrat Caballé, Nigel Kennedy, Vanessa Mae, Michel Legrand, Chris de Burgh, Cesária Évora, Tangerine Dream. Chór Aleksandrowa. Program imprez, znajdziemy na stronie internetowej pod adresem: www.dmit.com.pl. Tam również możemy zarezerwować bilet.

Tel. (+48 32) 271-56-41.

Dom Muzyki i Tańca

(17 Gen. de Gaulle'a St)

It was built in 1959 according to the project of architects Zygmunt Majerski and Julian Duchowicz, and its first name was Folk Hall. It is facilitated with one of the biggest concert halls in Poland capable of 2200 seats, which houses nationwide events. The first event organized there was Miner's Day. A few months later Artur Rubinstein, a worldwide famous pianist, performed a concert there. After his performance, as someone said, "DMiT had found itself on the stars' alley". Among other celebrities performing there were: Leonard Cohen, Pat Metheny, Charles Aznavour, Gilbert Becaud, Chick Corea, B. B. King, Krystian Zimerman, Plácido Domingo, José Carreras, Montserrat Caballé, Nigel Kennedy, Vanessa Mae, Michael Legrand, Chris de Burgh, Cesária Évora, Tangerine Dream and Alexandrow Choir. The repertoire can be found on the website: www.dmit.com.pl. You can also book a ticket there. Tel. (+48 32) 271-56-41

Dom Muzyki i Tańca

(Gen. de Gaulle'a-Straße 17)

DMiT wurde im Jahre 1959 nach dem Entwurf der Architekten Zygmunt Majerski und Julian Duchowicz gebaut. Anfangs wurde es die Volkshalle genannt. Dieses Haus hat einen der größten Zuschauerräume in Polen, der 2200 Zuschauer umfassen kann, und wo die Veranstaltungen mit einem gesamtpolnischen Charakter stattfinden. Die erste Feierlichkeit, die hier stattgefunden hat, war es das Fest der Bergleute. Einige Monate später trat hier der weltberühmte Pianist Artur Rubinstein auf. Nach seinem Auftritt, sagte jemand, dass "DMiT sich auf dem Weg der Stars befand". Folgende Stars sind hier aufgetreten: Leonard Cohen, Pat Metheny, Charles Aznavour, Gilbert Becaud, Chick Corea, B. B. King, Krystian Zimerman, Plácido Domingo, José Carreras, Montserrat Caballé, Nigel Kennedy, Vanessa Mae, Michel Legrand, Chris de Burgh, Cesária Évora, Tangerine Dream und der Alexandrow-Chor. Das Veranstaltungsprogramm finden Sie auf der Internetseite unter www.dmit.com.pl. Dort können Sie auch die Eintrittskarten reservieren. Tel. (+48 32) 271-56-41

Z

Teatr Nowy

(pl. Teatralny 1)

najduje się w zabytkowych, eklektycznych wnętrzach dawnego hutniczego kasyna Donnersmarcka, zbudowanego w 1901 r. Zabrzeński teatr rozpoczął swą działalność w 1959 roku. Na jego scenach gościło wielu znakomitych aktorów i reżyserów, m.in. Gustaw Holoubek, Jan Machulski, Adam Hanuszkiewicz, Andrzej Wyszomirski. Aktorzy teatru często wychodzą poza jego mury, występując w nietypowych miejscach i wnętrzach, takich jak Ogród Botaniczny czy podziemia Skansenu „Królowa Luiza”. Do tej pory Teatr Nowy przygotował ponad 200 premier, m.in. „Ryszarda III” w inscenizacji Mieczysława Daszewskiego, „Tango” i „Pieszko” autorstwa Sławomira Mrożka oraz słynnego i nagradzanego „Wampira” Wojciecha Tomczyka w reżyserii Marcina Sławińskiego. Spektakl ten zdobył Nagrodę Główną i Grand Prix na III Festiwalu Dramaturgii Współczesnej „Rzeczywistość Przedstawiona” Zabrze 2003 oraz w 2004 r. Nagrodę Ministra Kultury. Wszelkich szczegółów o działalności oraz repertuarze i aktorach dowiemy się ze strony internetowej teatru: www.teatrnowyzabrze.art.pl.

Tel. (+48 32) 271-32-56.

The “Nowy Theatre”

(1 Teatralny Sq)

The “Nowy Theatre” is situated in the historic, eclectic interior of the former Donnersmarck’s steelworks casino, which was built in 1901. Zabrze’s theatre started functioning in 1959. The “Nowy Theatre” hosted many outstanding actors and theatre directors, such as Gustaw Holoubek, Jan Machulski, Adam Hanuszkiewicz, Andrzej Wyszomirski. The theatre actors very often leave its walls and perform in unusual places and interiors such as Botanical Gardens or underground of “Królowa Luiza” Heritage Park. The “Nowy Theatre” prepared over 200 premièrès so far, among them are: Mieczysław Daszewski’s adaptation of “Ryszard III”, “Tango” and “Pieszko” by Sławomir Mrożek and Wojciech Tomczyk’s famous and awarded “Wampir” in Marcin Sławiński adaptation. This

Das “Teatr Nowy“

(Teatralny Platz 1)

Das Theater befindet sich in historischen, eklektischen Innenräumen des ehemaligen Donnersmarck Hüttenkasinos, das im Jahre 1901 gebaut wurde. Seine Tätigkeit nahm dieses Theater im Jahre 1959 auf. Auf seiner Bühne waren viele berühmte Schauspieler und Regisseure u.a. Gustaw Holoubek, Jan Machulski, Adam Hanuszkiewicz, Andrzej Wyszomirski zu Gast. Die Schauspieler dieses Theaters treten häufig in andren ungewöhnlichen Orten und Räumlichkeiten wie z.B. im botanischen Garten oder im Königin Luise Freilichtmuseum auf. Bisher hat das “Teatr Nowy“ über 200 Uraufführungen u.a. Mieczyslaw Daszewski “Richard III.“, Sławomir Mrożek “Tango“, “Zu Fuß“ und die bekannte und ausgezeichnete Aufführung “Der Vampir“ nach Wojciech Tomczyk und in Regie

performance won the main prize and Grand Prix at the 3rd Contemporary Drama Festival "Rzeczywistość Przedstawiona" Zabrze 2003 and 2004 prize of the Ministry of Culture. All details concerning the functioning of the theatre, repertoire and actors can be found on the website: www.teatrnowywwzabrze.art.pl. Tel. (+48 32) 271-32-56

von Marcin Sławiński. Diese Vorführung hat den Hauptpreis und den Grand Prix des 3. Festivals der gegenwärtigen Dramaturgie "Die dargestellte Wirklichkeit" Zabrze 2003 und im Jahre 2004 den Preis des Kultusministers bekommen. Weitere Details über seine Tätigkeit, das Repertoire und Informationen über die Schauspieler he kommen Sie auf der Internetseite des Theaters zu lesen unter: www.teatrnowywwzabrze.art.pl. Tel. (+48 32) 271-32-56

To

Muzeum Miejskie w Zabrzu

(pl. Krakowski 9)

najstarsza placówka kulturalna w mieście, założona w 1935 r. przez dr. Kurta Vietha. Muzeum, oprócz gromadzenia zbiorów dokumentujących dawne dzieje miasta, słynie m.in. z bogatych zbiorów sztuki nieprofesjonalnej (nazywanej także sztuką naiwną, prymitywną, intuicyjną) takich artystów, jak: Ewald Gawlik, Władysław Pieczko, Teofil Ociepka, Paweł Wróbel. Leopold Wróbel, Eugeniusz Bąk, Erwin Sówka, Bronisław Krawczuk, Paweł Stolorz i Ludwik Holesz. W kolekcji malarstwa w zbiorach placówki zobaczyć możemy także obrazy Nikifora. Muzeum można zwiedzać w każdy dzień tygodnia, oprócz poniedziałków, od godz. 10.00. Więcej informacji na temat poszczególnych działów oraz eksponatów znajdziemy na stronie internetowej: www.muzeum-miejskie-zabrze.pl.

Tel. (+48 32) 271-56-89.

Municipal Museum in Zabrze

(9 Krakowski Sq)

It is the oldest cultural institution in town, founded in 1935 by PhD. Kurt Vieth. Besides amassing collections which document the town's old times, museum is famous for extensive collections of unprofessional art (also called naive, primitive or intuitive art) of artists such as: Ewald Gawlik, Władysław Pieczko, Teofil Ociepka, Paweł Wróbel, Leopold Wróbel, Eugeniusz Bąk, Erwin Sówka, Bronisław Krawczuk, Paweł Stolorz and Ludwik Holesz. We can also see Nikifor's paintings in the collection of paintings that belong to the institution. The museum can be visited every day of the week from 10:00 a.m., except Mondays. More information about particular departments and exhibits can be found on the website: www.muzeum-miejskie-zabrze.pl.
Tel. (+48 32) 271-56-89

Das städtische Museum in Zabrze

(Krakowski Platz 9)

Das städtische Museum ist die älteste, kulturelle Einrichtung in Zabrze. Gegründet wurde sie von Dr. Kurt Vieth. Das Museum, außer das es die Geschichte der Stadt dokumentiert, zeichnet sich dadurch aus, dass es eine reiche Sammlung der unprofessionellen Kunst besitzt (auch naive, primitive oder intuitive Kunst genannt). Zu den Künstlern gehören: Ewald Gawlik, Władysław Pieczko, Teofil Ociepka, Paweł Wróbel, Leopold Wróbel, Eugeniusz Bąk, Erwin Sówka, Bronisław Krawczuk, Paweł Stolorz und Ludwik Holesz.

In der Malereisanmlung des Museums können wir die Bilder des Nikifors bewundern. Jeden Tag, außer montags, können Sie ab 10 Uhr das Museum besichtigen. Weitere Informationen zu jeweiligen Abteilungen und Ausstellungsstücken finden Sie auf der Internetseite www.muzeum-miejskie-zabrze.pl.
Tel. (+48 32) 271-56-89

S Muzeum Górnictwa Węglowego

(ul. 3 Maja 19)

iedziba tego wielce interesującego muzeum znajduje się w zabytkowym gmachu dawnego Starostwa Powiatowego, zbudowanym w 1875 r. w stylu pałacowym o cechach historyzujących, który z czasem rozbudowany został o dodatkowe skrzydła. Muzeum powstało oficjalnie w grudniu 1981 r., stając się jedną z kilku placówek muzealnych w Europie zajmujących się naukowo historią i techniką górnictwa węgla kamiennego. Zbiory placówki liczą kilkadziesiąt tysięcy eksponatów, a ich wiek datuje się od neolitu aż po współczesność. Część wystawowa zajmuje trzy piętra, gdzie zgromadzono eksponaty związane z historią górnictwa, dawną i współczesną techniką oraz kulturą górniczą. Aby dokładnie zwiedzić wszystkie muzealne ekspozycje wystawowe należy zarezerwować sobie dwie godziny. Ozdobą placówki jest aula witrażowa z 1906 r. o ciekawym drewnianym polichromowanym sklepieniu. Muzeum czynne jest codziennie, oprócz poniedziałków, od godz. 10. Więcej szczegółów na temat poszczególnych działów oraz muzealnych ekspozycji znajdziemy na stronie internetowej: www.muzeumgornictwa.pl.

Tel. (+48 32) 271-88-31.

Coal Mining Museum

(19 3rd Maja St)

The seat of this greatly interesting museum is situated in the historic edifice of the former district authorities, built in 1875 in palace style of historical features, and which was facilitated with additional wings after some time. Officially the museum was established in December 1981, becoming one of a few museum posts in Europe, which in scientific terms preserves history and technology of coal mining. The collection of the museum houses several thousands of exhibit items and they date back from the Neolithic to modern times. The exhibition covers three floors, where exhibit items connected with mining history, ancient and contemporary mining technology and mining culture are gathered together. In order to tour around the museum halls carefully you have to reserve about two hours. The pride of the museum is stained glass hall with an interesting, wooden polychromatic vault, which dates back to the year 1906. The museum is opened every day, from 10:00 a.m., except Mondays.

Das Steinkohlenbergbaumuseum

(3 Majastraße 19)

Ein sehr interessantes Museum hat ihren Sitz im Gebäude der ehemaligen Kreisstaroste, die im Jahre 1875 im Palaststil mit historisierten Eigenschaften gebaut wurde. Das Gebäude wurde mit der Zeit um weitere Flügel ausgebaut. Das Museum wurde offiziell im Dezember 1981 eröffnet, und wurde dadurch eine der wenigen musealischen Einrichtungen in Europa, die sich wissenschaftlich mit Geschichte und Steinkohlenbergbautechnik beschäftigen.

Die Museumsammlung beträgt zigtausende Exponate, und ihr Zeitalter wird von Neolithikum bis zur Gegenwart datiert. Der Ausstellungsteil umfasst drei Stockwerke, wo die Ausstellungsstücke, die mit der Bergbaugeschichte, früheren und gegenwärtigen Technik und der Bergbaukultur gesammelt sind. Um alle Ausstellungsstücke im Museum zu besichtigen, benötigen Sie mindestens zwei Stunden. Die Zierde dieser Einrichtung ist eine Glasfenster-aula aus dem Jahr 1906 mit einem interessanten hölzernen, polychromischen Gewölbe.

More information on particular departments and exhibit items can be found on the website: www.muzeumgornictwa.pl.
Tel. (+48 32) 271-88-31

Das Museum ist täglich, außer montags, von 10 Uhr geöffnet. Weitere Informationen zu jeweiligen Abteilungen und Ausstellungsstücken finden Sie auf der Internetseite: www.muzeumgornictwa.pl
Tel. (+48 32) 271-88-31

Filharmonia Zabrzeńska

(ul. Wolności 325)

ostała założona wiosną 1950 r. jako Filharmonia Górnicza Związku Zawodowego Górników. Jej głównym celem działania była promocja kultury muzycznej wśród klasy robotniczej poprzez koncerty w halach fabrycznych hut i innych przemysłowych zakładów. Zespół wystąpił także eksperymentalnie pod ziemią na terenie Skansenu „Królowa Luiza”. Orkiestra symfoniczna od początku zajmowała się prowadzeniem działalności umuzykalniającej wśród dzieci i młodzieży, co czyni z dobrym skutkiem do dnia dzisiejszego. Obecnie filharmonicy preferują w swym repertuarze utwory epoki klasycyzmu, romantyzmu, korzystając także z utworów operetkowych, operowych i musicalowych. W ponad 50-letniej działalności filharmoników zabrzańskich koncertowali z nimi m.in.: Wiesław Ochman, Andrzej Hiolski, Grażyna Brodzińska, Paulos Raptis, Krystian Zimerman, Ewa Pobłocka, Piotr Paleczny, Konstanty Andrzej Kulka, Krzysztof Jakowicz, Wanda Wiłkomirska, Kaja Danczowska, Grzegorz Fitelberg i wielu innych. Będąc dłużej w mieście warto odwiedzić zabrzańskich filharmoników podczas koncertu. Program, historię oraz aktualny repertuar można znaleźć na stronie internetowej: www.filharmonia.zabrze.pl.

Tel. (+48 32) 271-47-17.

The Symphony Orchestra of Zabrze Philharmonic

(325 Wolności St)

It was established in spring 1950, as a Miners' Trade Union Philharmonic Society. Its main goal was to promote musical culture among the working class by means of concerts in foundry halls and other industrial plants. The orchestra also performed experimentally in the underground of "Queen Luisa" Heritage Park. From the very beginning, the Symphony Orchestra has been developing the love of music among children and young people with great effects till this day. Nowadays, in their repertoire, philharmonic musicians prefer pieces from Classicism and Romanticism as well as operetta, opera and musical pieces. After more than 50 year performing activity philharmonic musicians' were

Das Philharmonieorchester – Filharmonia Zabrzeńska

(Wolnościstraße 325)

Sie wurde im Frühling 1950 als das Philharmonieorchester der Bergmannsgewerkschaft gegründet. Seine Haupttätigkeit war die Promotion der Musikkultur bei der Arbeiterklasse durch Konzerte in den Fabrikhallen der Hütte und in anderen Betrieben. Die Gruppe trat auch probeweise unter der Erde auf dem Gelände des "Königin Luise" Freilichtmuseums auf. Das Sinfonieorchester hat sich von Anfang an mit dem Bereich der musikalischen Tätigkeit bei den Kindern und Jugendlichen befasst, was sie auch bis heute mit gutem Ergebnis ausübt.

Die Mitglieder des Orchesters bevorzugen in ihrem Repertoire Stücke des Klassizismus und der Romantik und nutzen dabei die Operette, die Oper und den Musical.

accompanied by: Wiesław Ochman, Andrzej Hiolski, Grażyna Brodzińska, Paulos Raptis, Krystian Zimerman, Ewa Pobłocka, Piotr Paleczny, Konstanty Andrzej Kulka, Krzysztof Jakowicz, Wanda Wiłkomirska, Kaja Danczowska, Grzegorz Fitelberg and many others. Staying longer in town it is worth seeing Zabrze philharmonic musicians performing a concert. Schedule, history and current repertoire can be found on the website: www.filharmonia.zabrze.pl. Tel. (+48 32) 271-47-17

In seiner 50-jährigen Tätigkeit gaben sie Konzerte mit folgenden berühmten Personen: Wiesław Ochman, Andrzej Hiolski, Grażyna Brodzińska, Paulos Raptis, Krystian Zimerman, Ewa Pobłocka, Piotr Paleczny, Konstanty Andrzej Kulka, Krzysztof Jakowicz, Wanda Wiłkomirska, Kaja Danczowska, Grzegorz Fitelberg und vielen anderen.

Wenn Sie länger in unserer Stadt bleiben, empfehlen wir Ihnen zu einem Konzertbesuch des Philharmonieorchesters.

Das Programm, die Geschichte und das aktuelle Repertoire können Sie auf der Internetseite www.filharmonia.zabrze.pl finden. Tel. (+48 32) 271-47-17

Warto wiedzieć

Zabrze to nie tylko miasto turystyki przemysłowej, ale także od lat ośrodek nauki, gdzie swoje siedziby ma kilka placówek naukowych: Śląska Akademia Medyczna, Instytut Polimerów PAN, Instytut Chemicznej Przeróbki Węgla, Instytut Techniki i Aparatury Medycznej, Instytut Podstaw Inżynierii Środowiska PAN oraz Fundacja prof. Zbigniewa Religi.

Fundacja Rozwoju Kardiochirurgii, od chwili powołania jej w 1991 r. przez prof. dr. hab. n. med. Zbigniewa Religę, nieprzerwanie pracuje nad wprowadzeniem do praktyki klinicznej najnowszych metod ratowania życia ludzkiego, gdy zagrożone jest serce. Fundacja jest niepaństwową placówką naukowo-badawczą. Posiada własny Instytut Protez Serca składający się z czterech pracowni: Biologicznej Zastawki Serca, Sztucznego Serca, Biocybernetyki oraz Biotechnologii. W tej ostatniej, najmłodszej pracowni, utworzonej w 2003 r., prowadzi się badania nad stworzeniem nowego modelu zastawki biologicznej, pokrywanej komórkami własnymi pacjenta oraz hodowlę tkanek biologicznych w warunkach pozaustrojowych. To właśnie w tych pracowniach realizowane są badania związane z polską konstrukcją sztucznego serca, zastawką biologiczną, robotem kardiochirurgicznym oraz rozwojem technik komórkowych na potrzeby terapii kardiochirurgicznej. Misja Fundacji jest realizowana dzięki środkom pochodzącym z dotacji, subwencji, grantów naukowo-badawczych oraz darowizn od osób, firm i instytucji. Dla uhonorowania najhojniejszych darczyńców co roku Fundacja organizuje w Domu Muzyki i Tańca koncerty „Serce za Serce”, w trakcie których sprzymierzeńcy Fundacji otrzymują prestiżowe statuetki nazwane „Oskarami Serca”. Szczegóły dotyczące działalności Fundacji dostępne są na stronach internetowych: www.frk.pl, www.polskieserce.pl.

Zabrze to także miasto festiwali i wielu cyklicznych imprez. Co roku na terenie miasta odbywa się wiele znaczących i uznanych w kraju imprez festiwalowych. Wśród nich warto wymienić: Festiwal Muzyki Organowej im. ks. A. Chlondowskiego, Międzynarodowy Festiwal Rysowania, Jazz Blues Fusion Festiwal, Festiwal Dramaturgii Współczesnej „Rzeczywistość Przedstawiona”, Międzynarodowe Mistrzostwa Górnego Śląska w Tańcu Towarzyskim, Festiwal Muzyki Dawnej, Tydzień Ziemi, Muzyczne Lato, Minifestiwal Muzyki Alternatywnej LunaPlaneta.

Warto także zobaczyć:

„Każdy jest odkrywcą. Czy mógłbyś przeżyć życie patrząc na drzwi, nie otwierając ich?”

Robert Ballard

Grodzisko wczesnośredniowieczne z przełomu XIII/XIV w. w Mikulczycach znajduje się przy ul. Lipowej wśród pól, w pobliżu potoku. Dojście polną ścieżką wzdłuż zabudowań dawnego folwarku.

Zabudowa powierzchniowa z metalową wieżą i maszynownią kopalni „Guido”, ul. 3 Maja.

Zabudowa Zespołu Państwowego Szpitala Klinicznego nr 1 z charakterystyczną wieżą ciśnień i neobarokowymi budynkami z lat 1904-1905. projektu architekta A. Hartmanna, ul. 3 Maja 17.

Kapliczka szwedzka z 1663 r., miejsce spoczynku żołnierzy z czasów wojny trzydziestoletniej, ul. Staromiejska.

Monumentalny symetryczny budynek dawnego Cesarskiego Urzędu Pocztowego wybudowany w 1911 r., pl. Dworcowy.

Gmach Sądu Rejonowego wybudowany w stylu neorenesansowym i manieryzmu niderlandzkiego w latach 1894-1907, ul. 3 Maja 21.

Późnobarokowa rzeźba św. Jana Nepomucena z 1778 r., jedyna pozostałość zabrzańskiego zamku, znajduje się na terenie cmentarza przy ul. Staromiejskiej.

Kościół pw. św. Andrzeja, nazywany „matką zabrzańskich kościołów”, wybudowany w stylu neoromańskim w 1865 r. Wokół kościoła zachowany XIX-wieczny cmentarz z ciekawymi nagrobkami, ul. Wolności 196.

Kościół pw. św. Anny, pięknie usytuowany, wybudowany w 1900 r. w stylu neoromańsko-gotyckim o zachowanym pierwotnym przedsoborowym wyposażeniu wnętrza, pl. ks. Pieruszki.

Kościół pw. św. Teresy, wybudowany w 1933 r. w stylu modernistycznym, o ciekawej formie architektonicznej nawiązującej do pobliskiego otoczenia. projektu architekta Th. Ehla, ul. św. Teresy.

Kościół pw. św. Kamila de Lellis, wybudowany w 1928 r. według projektu architekta H. Gerlacha. Miał pełnić rolę tzw. kościoła tymczasowego, do czasu budowy nowej świątyni. Powstał w wyniku adaptacji sali teatralnej. Posiada bardzo ciekawe wnętrze zaprojektowane przez D. Böhma.

Budynek Komendy Miejskiej Policji i Zespołu Szkół Zawodowych, wybudowany w 1933 r. według projektu architekta E. Böddickera z przeznaczeniem na siedzibę policji. Bardzo dobry przykład połączenia ekspresjonizmu i funkcjonalizmu. Do 1939 r. był to największy budynek ówczesnego Zabrza. Znajduje się na rogu ul. 1 Maja i gen. de Gaulle’a.

Dawny ratusz w Mikulczycach, wybudowany w 1911 r. w stylu secesyjnym z piękną salą witrażową i wieżą zegarową, ul. Tarnogórska.

Budynek kina „Roma”, wybudowany w 1912 r. w stylu neoklasycystycznym. Było to jedno z najnowocześniejszych i największych kin na Górnym Śląsku, ul. Padlewskiego 4.

Budynek dawnej szkoły ludowej, obecnie Szkoły Podstawowej nr 5 przy ul. Królewskiej, wybudowany w 1905 r. w stylu eklektycznym z elementami neogotyku dekoracyjnego i neorenesansu, z użyciem ceramicznych elementów ozdobnych w elewacji szkoły.

Neorenesansowy, flankowany dwoma półkolumnami, portal wejściowy do dawnego ratusza gminnego, wybudowany w 1898 r. Od 1905 r. w budynku tym mieściła się siedziba nowo utworzonych władz gminy Zabrze, ul. Karola Miarki.

Secesyjna zabudowa cechowni i maszynowni szybu „Jan” z 1901 r. dawnej kopalni „Abwehr” (po 1945 r. „Mikulczyce”), w Mikulczycach przy ul. Kopalnianej.

Niemiecki schron bojowy typu Pak MG – Kasematte na dawnej granicy polsko-niemieckiej, wybudowany w 1939 r. Posiada nietypowe, zaokrąglone naroża ścian i stropów oraz kwadratowy otwór pod kopułę pancerną. Znajduje się wśród pól w pobliżu ul. S. Struzika.

Budynek Rejonowej Straży Pożarnej w Zabrzu, wybudowany w 1907 r. z przeznaczeniem na remizę straży pożarnej dla potrzeb pobliskiej huty „Donnersmarck”, ul. P Stalmach 22.

Kościół ewangelicki Pokoju, wybudowany w październiku 1874 r. w stylu neoromańskim według proj. Kronenberga, ul. Lutra.

Kubistyczna w formie zabudowa mieszkaniowa placu Słowiańskiego. Nowocześnie zaprojektowana, wybudowana około 1929-1930 r. w stylu „Neues Bauen”, z żelbetową bramą przejazdową.

Budynek mieszkalny wybudowany w 1929 r. w stylu modernizmu. Swym kształtem nawiązuje do tzw. estetyki okrętowej, widocznej w postaci zaokrąglonej fasady głównej oraz pasa okrągłych małych okienek, ul. Wolności 313.

Dwa lwy żeliwne, reprezentujące typ tzw. lwów czuwających. Rzeźby wykonano około 1821 r. według projektu artysty rzeźbiarza Johanna Gottfrieda Schadowa (1764-1822), dyrektora Akademii Sztuk Pięknych w Berlinie. Znajdują się w parku przy ul. 3 Maja 134.

Wybrana bibliografia:

Zabrze, zarys rozwoju miasta, pod red. H. Rechowicz, Katowice 1967.

Piotr Hnatyszyn, Kalendarium zabrzańskie, Zabrze 2000.

Piotr Hnatyszyn, Zabrze na dawnej pocztówce. Śródmieście, Zabrze 2004.

Bernard Szczech, Ilustrowana kronika Biskupic 1243-1993, Zabrze 1993.

Przemysław Nadolski, Zabrze wczoraj Hindenburg OS gestern, Gliwice 1995.

Adam Frużyński, Dzieje biskupickiego koncernu Borsigów, Zabrze 1995.

Jerzy Jaros, Dwa wieki Kopalni Węgla Kamiennego „Zabrze-Bielszowice”, Zabrze 1991.

Ewa Chojecka, Kościół św. Józefa w Zabrzu Dominikusa Böhma na tle krajobrazu artystycznego Górnego Śląska. Katowice 1999.

Sebastian Rosenbaum, Helenka. Od folwarku Donnersmarcków do zabrzańskiego osiedla, Tarnowskie Góry 2004.

Rudolf Kostorz, Mikulczyckie wędrówki, Zabrze 1997.

Zabrze. Tożsamość ciągłość zmiana, Zabrze 2000.

Makoszowy 1498-1998-2003, Zabrze 2003.

Zabrze – spacer po mieście. Album fotograficzny, Zabrze 2002.

Tomasz Wagner, Zabrze. Nieznane oblicza śląskiej architektury, Zabrze 2003.

Die Architektur der Weimarer Republik in Oberschlesien, Ratingen-Hosel 1992.

Jan Jurkiewicz, Skansen Górniczy „Królowa Luiza”, Zabrze 2001

Godne polecenia strony internetowe o Zabrzu:

www.um.zabrze.pl – oficjalna strona miasta Zabrze.

www.zabrze.com.pl – strona o wszystkim, co dotyczy miasta, ogłoszenia, gastronomia, rozrywka, rekreacja, plan miasta, dyżury aptek, ważne telefony.

www.gis.um.zabrze.pl – system informacji o terenie miasta Zabrze.

www.cmentarz-zydowski.pl – strona dwujęzyczna, polsko-angielska, poświęcona cmentarzowi żydowskiemu, ukazanemu w sposób nowoczesny, postmodernistyczny autorstwa Marka Matiasa, Aleksandry Wójtowicz, Dariusza Walerjańskiego.

www.muzeumgornictwa.pl – oficjalna strona Muzeum Górnictwa Węglowego.

www.muzeum-miejskie-zabrze.pl – oficjalna strona Muzeum Miejskiego.

www.zabrze.xt.pl – strona o historii Zabrze z dużą ilością starych, archiwalnych pocztówek, fotografii, tekstów różnych autorów, poświęconych dziedzictwu kulturowemu miasta. Strona autorstwa Ryszarda Kipiasa.

www.luiza.zabrze.pl – strona dwujęzyczna poświęcona jednej z najstarszych kopalń państwowych na Górnym Śląsku; na stronie – historia, trasy zwiedzania, galeria, plany na przyszłość.

www.zis.zabrze.pl – strona miesięcznika Nasze Zabrze Samorządowe, który od kilkunastu lat pisze o historii, ważnych wydarzeniach i aktualnych problemach miasta.

www.polskieserce.pl – strona promująca działalność Fundacji Rozwoju Kardiologii.

What you should know

Zabrze is not only the town of industrial tourism but also a science center where many scientific institutions have their seats: Medical Academy of Silesia, Polymer Institute Polish Academy of Science (PAN), Institute for Chemical Processing of Coal, Institute of Technology and Medical Apparatus, Institute of Base Environmental Engineering Polish Academy of Science and Professor Zbigniew Religa's Foundation.

Foundation of Cardiosurgery Development, since its establishment in 1991, by Prof MD Zbigniew Religa, has incessantly worked on the introduction to clinical practice the newest lifesaving methods when a heart is in danger. Foundation is a non-national, scientific – research institute. It is facilitated with own Institute of Artificial Heart that consists of four laboratories: Biological Cardiac Valve, Artificial Heart, Bio-cybernetics and Biotechnology. The later, the youngest laboratory, established in 2003, conducts the research on a new model of biological cardiac valve covered by patient's cells as well as breeding biological tissues in extra somatic conditions.

The research concerning Polish construction of an artificial heart, biological valve, cardio surgery robot as well as development of cell's techniques for cardio surgery needs is conducted in these four laboratories. The mission of the Foundation is realized thanks to the subsidy, scientific – research grants and donations from people, companies and institutions. In honor of the most generous sponsors, the Foundation organizes a concert "Heart for Heart" held in 'Dom Muzyki i Tanca' in Zabrze each year, during which sponsors are rewarded with prestigious statuettes called "Heart's Oscars". More details concerning the Foundation's activity is available on the web sites: www.frk.pl, www.polskieserce.pl

Zabrze is also a city of festivals and annual events. Each year there are many prestigious and nationwide well recognized events. The following are worth mentioning:

Father A. Chlondowski's Organ Music Festival, International Drawing Festival, Jazz Blues Fusion Festival, Contemporary Drama Festival "Rzeczywistość przedstawiana", International Silesian Dancing Championship, Old Music Festival, Earth Week, Musical Summer, Mini-festival of the Alternative Music LunaPlaneta.

It is also worth seeing:

"Everyone is a discoverer. Could you live your life looking at the door without opening them?"

Robert Ballard

Early Middle Age Grodzisko from 13th / 14th century in Mikulczyce is located in Lipowa street among the fields, near the stream. It is available down the dirt track along the buildings of the old grange. Spatial construction with a metal tower and machine-room of the "Guido" mine, 3 Maja St.

Buildings of the National Clinic Hospitals Complex No1 with the characteristic water tower and neo-baroque buildings from 1904-1905, in accordance with the design of A. Hartmann, 17 3 Maja St.

Swedish Chapel from 1663, the place where the soldiers of the Thirty Year War rest in piece, Staromiejska St.

Monumental symmetrical building of the former Imperial Post Office built in 1911, Dworcowy Sq.

Edifice of the Regional Court built in the neo-renaissance style and the Netherlands mannerism in 1894-1907, 21 3 Maja St.

Late baroque sculpture of St. John Nepomucen from 1778, the only part of Zabrze's castle preserved can be seen on the cemetery, Staromiejska St.

St. Andrew's Church is called "mother of Zabrze's churches", built in neo-roman style in 1865. The church is surrounded by 19th century cemetery with interesting gravestones.

196 Wolności St.

St. Anna's Church beautifully situated, built in 1900 in neo roman-gothic style with initial pre-council facilities, ks. Pieruszką Sq.

St. Teresa's Church built in 1933 in modernist style with interesting architectural form composes with the neighborhood, the design of Th. Ehl, Św. Teresa St.

St. Kamil de Lellis' Church built in 1928 by H. Gerlach. It supposed to be a temporary church until the new one was built. It was adopted after the former theater hall. It's interesting interior was designed by D. Böhm.

The Building of the Police Department and Vocational Schools Complex built in 1933 by E. Böddicker intended for the Police seat. A very good example of connection of expressionism and functionalism. It was the biggest building in Zabrze till 1939. It is to be found at the corner of 1 Maja St and Gen. de Gaulle St.

The former Town Hall in Mikulczyce built in 1911 in the secession style with the beautiful stained glass room and clock tower, Tarnogórska St.

The building of the cinema "Roma" built in 1912 in the neoclassical style. It used to be one of the biggest and most modern cinemas in the Upper Silesia, Padlewskiego street.

The building of the former state school, at present Primary School No 5 in Królewska street, built in 1905 in the eclectic style with the elements of decorative neo gothic and neo renaissance, with the ceramic ornamental elements on the elevation of the school.

Neo renaissance flanked with two semi columns entrance portal of the former commune town hall, built in 1898. Since 1905 it used to be the seat of the new formed authority of the community of Zabrze, Karol Miarka St.

Secession buildings of the Gild hall and machine room of the shaft "Jan" from 1901 of the former coal mine "Abwehr" (after 1945 "Mikulczyce"), Mikulczyce, Kopalniana St.

German combat shelter, type: Pak MG – Kasematte on the former Polish-German border, built in 1939. It contains unusual rounded wall corners and ceilings, square opening under the armoured dome. It is to be found among fields, near S. Struzika St.

The building of the Local Fire Department in Zabrze, built in 1907 designed to be the fire station for the nearby foundry "Donnersmarck" needs, 22 P Stalmacha street.

The Evangelic church built in October 1874 in neo roman style, by Kronenberg, Luter's St.

Cubism style housing estate on the Słowiański square. Modern design, built around 1929-1930 in "Neues Bauen" style with reinforced concrete gate.

Dwelling house built in 1929 in modernism style. Its shape refers to ship esthetics in a form of round windows, 313 Wolności St.

Two cast iron lions. Sculptures made around the year 1821 by the sculptor Johann Gottfried Schadow (1764-1822) – the director of the Academy of Arts in Berlin. They are to be found in the park, 134 3 Maja St.

Selected bibliography:

Piotr Hnatyszyn, *Kalendarium zabrzańskie*, Zabrze 2000

Piotr Hnatyszyn, *Zabrze na dawnej pocztówce*, Śródmieście, Zabrze 2004

Bernard Szczech, *Ilustrowana kronika Biskupic 1243-1993*, Zabrze 1993

Przemysław Nadolski, *Zabrze wczoraj Hindenburg O-S western*, Gliwice 1995

Adam Frużyński, *Dzieje biskupickiego koncernu Borsigów*, Zabrze 1995

Jerzy Jaros, *Dwa wieki kopalni węgla kamiennego "Zabrze-Bielszowice"*, Zabrze 1995

Ewa Chodecka, *Kościół św. Józefa w Zabrzu Dominikusa Böhma na tle krajobrazu artystycznego Górnego Śląska*, Katowice 1999

Recommended websites about Zabrze:

www.um.zabrze.pl – official webpage of Zabrze

www.zabrze.com.pl – Webpage concerning every matter of town, ads, restaurants, entertainment, leisure, town's map, pharmacy on duty, important phone numbers.

www.gis.um.zabrze.pl – information system concerning the territory.

www.cmentarz-zydowski.pl – bilingual page, Polish-English, devoted to the Jewish cemetery, presented in a modern way, postmodern, by Marek Matias, Aleksandra Wójtowicz, Dariusz Walerjański.

www.muzeumgornictwa.pl – the official webpage of the Coal Mining Museum.

www.muzeum-miejskie-zabrze.pl – the official webpage of the Municipal Museum in Zabrze

www.zabrze.xt.pl – webpage devoted to the history of Zabrze with a big number of old postcards, archival postcards, photographs, texts of different authors, concerning cultural heritage of the town. Webpage by Ryszard Kipias.

www.luiza.zabrze.pl – bilingual page devoted to one of the oldest national coal mines in the Upper Silesia, the history, tourists' routes, gallery, future plans can be found there.

www.zis.zabrze.pl – webpage of the monthly "Nasze Zabrze Samorządowe", which for the past few years have been describing the history, important events, and actual town's problems.

www.polskieserce.pl – webpage promoting Foundation of Cardio surgery Development's activity concerning the works on the first Polish artificial Heart.

Wissenswertes

Zabrze ist nicht nur eine Stadt der industriellen Touristik, sondern auch ein Bildungszentrum, wo u.a. folgende Institutionen ihren Sitz haben: die Schlesische Medizinische Akademie, das Polymerinstitut der Polnischen Bildungsakademie, das Institut der chemischen Kohlenaufbereitung, das Institut für Technik und die medizinische Apparatur, das Institut der Umweltingenieurwesengrundlagen und die Prof. Zbigniew Religa – Stiftung.

Die Kardiochirurgieentwicklungsstiftung arbeitet von Anfang ihrer Gründung durch den Prof. Dr. habil. der Medizinwissenschaften Zbigniew Religa, also seit 1991, an der Einführung in die klinische Praxis der neusten Rettungsmethoden des menschlichen Lebens, wenn das Herz bedroht ist. Die Stiftung ist eine nichtstaatliche Wissenschafts- und Forschungseinheit. Sie besitzt ein eigenes Institut für Herzprothesen, das aus vier Laboratorien besteht. Das sind: die biologische Herzklappe, das künstliche Herz, die Biokybernetik und die Biotechnologie. In dem letzten, jüngsten, im Jahre 2003 gegründetem Laboratorium führt man Untersuchungen durch, die zur Erschaffung eines neuen Herzklappenmodells, das mit Eigenzellen der Patienten beschichtet ist, führen sollen. Sie beschäftigen sich auch mit dem Anbau von biologischem Gewebe außerhalb des Organismus.

Genau in diesen Laboratorien forscht man an der polnischen Konstruktion des künstlichen Herzens, an der Herzklappe, an dem kardiochirurgischen Roboter und an der Entwicklung der Gewebetechnik, zugunsten der kardiochirurgischen Therapie. Die Mission der Stiftung wird dank Zuschüssen, Subventionen, Wissenschafts- und Forschungszuschüssen und Schenkungen von Personen, Firmen und Instituten realisiert.

Jedes Jahr, um die großzügigen Schenker auszuzeichnen, veranstaltet man im DMiT "Herz für Herz" Konzerte. Im Laufe dieses Konzerts werden den Freunden der Stiftung die "Herz-Oscars" verliehen. Mehr Informationen über die Tätigkeit der Stiftung finden Sie auf den folgenden Internetseiten: www.frk.pl und www.polskieserce.pl.

Zabrze gilt auch als eine Stadt der Festivals und vielen anderen zyklischen Veranstaltungen. Jedes Jahr finden in Zabrze viele bedeutende und in Polen anerkannte Festivalveranstaltungen statt. Erwähnenswert sind u.a.:

- das Pfarrer A. Chlondowski – Orgelmusikfestival,
- das internationale Zeichnungsfestival;
- das Jazz Blues Fusion Festival,
- das Festival der gegenwärtigen Dramaturgie „Die dargestellte Realität“,
- die internationalen Meisterschaften des Oberschlesiens im Gesellschaftstanz,
- das Festival der früheren Musik,
- die Woche der Erde,
- der musikalische Sommer,
- LunaPlaneta – das Minifestival der alternativen Musik.

Andere Sehenswürdigkeiten

„Jeder ist ein Entdecker. Könntest du das Leben leben, wenn du die Tür betrachtest, aber sie nicht öffnest?“

Robert Ballard

Die große frühmittelalterliche Burg aus dem 13./14. Jahrhundert in Mikulczyce befindet sich in der Lipowastraße mitten in den Äckern, in der Nähe eines Baches. Der Weg führt entlang des ehemaligen Vorwerks.

Die Oberflächenbebauung mit einem Metallurm und einem Maschinenraum des "Guido"

Bergwerkes, 3 Majastraße,

die Bebauung des staatlichen Klinikkomplexes Nr.1 mit einem charakteristischen Wasserturm und Gebäuden des Neobarocks aus den Jahren 1904 -1905, was der Architekt A. Hartmann entworfen hat, 3 Majastraße 17.

die schwedische Kapelle aus dem Jahr 1663, ein Ruheort der Soldaten, die im Dreißigjährigen Kriege gefallen sind, Staromiejskastraße,

das monumental – symmetrische Gebäude des ehemaligen kaiserlichen Postamtes, das im Jahre 1911 gebaut wurde, Dworcowy Platz,

das Gebäude des Amtsgerichts, das im Stil der Neorenaissance und des niederländischen Manierismus in den Jahren 1894 – 1907 gebaut wurde, 3 Majastraße 21,

die Skulptur des Heiligen Jan Nepomucen aus dem Spätbarock (1778), das einzige Relikt eines Schlosses, das sich auf einem Friedhofgebiet befindet, Staromiejskastraße,

die St. Andreas Kirche – wird auch in Zabrze “die Mutter der Kirchen“ genannt. Sie wurde im Stil der Neoromantik im Jahre 1865 gebaut. Um die Kirche herum befindet sich ein Friedhof aus dem 19. Jahrhundert mit interessanten Grabmälern, Wolnościstraße 196,

die St. Anna Kirche – hat eine wunderschöne Lage. Sie wurde im Jahre 1900 im Neoromantik- und Gotikstil erbaut, die ursprüngliche, vorkonzilische Kirchenausstattung wurde eingehalten, Pfarrer Pieruszką Platz,

die St. Theresia Kirche – sie wurde im Jahre 1933 im Stil des Modernismus gebaut, hat eine interessante architektonische Bauform, die an die Umgebung anknüpft, der Entwurf stammte vom Th. Ehl, die Heilige Theresia-Straße,

die St. Kamillus de Lellis Kirche – wurde im Jahre 1928 nach dem Entwurf von dem Architekten H. Gerlach gebaut. Sie sollte, bis zum Bau eines neuen Gotteshauses, eine provisorische Kirche sein. Diese Kirche entstand infolge der Bearbeitung eines Theatersaales. Die Kirche hat einen interessanten Innenraum, den der Dominik Böhm entwarf,

das Gebäude der städtischen Polizeiwache und des Berufschulenkomplexes – im Jahre 1933 nach dem Entwurf von dem Architekten Erich Böddicker für den Sitz der Polizei erbaut. Es ist ein gutes Beispiel für die Verbindung des Expressionismus und Funktionalismus. Bis 1939 war es das größte Gebäude des damaligen Zabrze. Es liegt an der Ecke der 1 Majastraße und der Gen. de Gaulle`a-Straße,

das frühere Rathaus in Mikulczyce – wurde im Jahre 1911 im Stil der Sezession mit einem wunderschönen Mosaikfenstersaal und einem Uhrenturm gebaut, Tarnogórskastraße,

das “Roma“ Kino – wurde im Jahre 1912 im Stil des Neoklassizismus. Es war damals das modernste und größte Kino in Oberschlesien, Padlewskiegostraße 4,

das Gebäude der früheren Volksschule, heutzutage die Grundschule Nr. 5 in der Królewskąstraße wurde im Jahre 1905 im Stil des Eklektizismus mit den Elementen der Dekorationsneogotik und der Neorenaissance, mit keramischen Schmuckelementen an der Hausfront der Schule erbaut.,

das Eingangsportal zum damaligen Gemeinderathaus im Stil der Neorenaissance, mit zwei Halbkugeln flankiert, das im Jahre 1898 gebaut wurde. Seit 1905 hatte in diesem Gebäude ihren Sitz die Behörde der Gemeinde Zabrze. Karola-Miarki-Straße,

die sezzesische Bebauung des Zechenhauses und des Maschinenraumes beim “Jan“-Schacht aus dem Jahr 1901 im damaligen “Abwehr“ – Bergwerk (nach 1945 “Mikulczyce“), in Mikulczyce in der Kopalniastraße,

der deutsche Bunker Typs Pak MG – Kasematte an der früheren Polnisch-Deutschen Grenze, der im Jahre 1939 gebaut wurde. Er besitzt untypische, abgerundete Wändecken und Decken, auch eine quadratische Öffnung unter der Panzerhaube. Der Bunker liegt mitten in Feldern in der Nähe von Struzikastraße,

das Gebäude der Bezirksfeuerwehr in Zabrze wurde im Jahre 1907 gebaut. Es sollte als das Spritzenhaus der Donnersmarck – Hütte dienen. P Stalmachastraße 22,

die evangelische Friedenskirche wurde im Oktober 1874 nach dem Entwurf von Kronenberg im Stil

der Neoromantik erbaut, Lutrastraße,

die Wohnbebauung in einer Kubismusform am Słowiański Platz. Sie hatte den modernsten Entwurf und wurde um die Jahre 1929 – 1930 im “Neuen Bauten“- Stil, mit einem Tor aus Stahlbeton gebaut,

das Wohnhaus wurde im Jahre 1929 im Stil des Modernismus aufgebaut. In seiner Form knüpft er an die sog. Schiffsästhetik an, die sich durch die abgerundete Hauptfassade und eine Reihe von kleinen, runden Fenster auszeichnet. Wolnościstraße 313,

zwei gusseisernen Löwen, welche die sog. Wachlöwen darstellen. Diese Skulpturen wurden um das Jahr 1821 nach dem Entwurf von dem Bildhauer und Direktor der Berliner Kunstakademie Johann Gottfried Schadow (1764 – 1822), angefertigt. 3 Majastraße 134.

Die ausgewählte Bibliografie:

Piotr Hnatyszyn, Kalendarium zabrzańskie, Zabrze 2000

Piotr Hnatyszyn, Zabrze na dawnej pocztówce, Śródmieście, Zabrze 2004

Bernard Szczech, Ilustrowana kronika Biskupic 1243-1993, Zabrze 1993

Przemysław Nadolski, Zabrze wczoraj Hindenburg O-S western, Gliwice 1995

Adam Frużyński, Dzieje biskupickiego koncernu Borsigów, Zabrze 1995

Jerzy Jaros, Dwa wieki kopalni węgla kamiennego “Zabrze-Bielszowice”, Zabrze 1995

Ewa Chodecka, Kościół św. Józefa w Zabrzu Dominikusa Böhma na tle krajobrazu artystycznego Górnego Śląska. Katowice 1999

Die empfehlenswerten Internetseiten über Zabrze:

www.um.zabrze.pl – eine offizielle Internetseite über Zabrze;

www.zabrze.com.pl – eine Seite über das alles, was die Stadt betrifft, die Anzeigen, das Gaststätten-gewerbe, die Unterhaltung, die Erholung, den Stadtplan, den Apothekendienst und wichtige Telefon-nummern.

www.gis.um.zabrze.pl – das Informationssystem über die Stadtgebiete;

www.cmentarz-zydowski.pl – eine zweisprachige Seite – in der polnischen und englischen Sprache – die dem Judenfriedhof gewidmet ist, der als moderner und postmodernistischer Friedhof dargestellt ist, dessen Autoren Marek Matias, Aleksandra Wójtowicz und Dariusz Walerjański sind.

www.muzeumgornictwa.pl – eine offizielle Internetseite des Steinkohlenbergbaumuseums;

www.muzeum-miejskie-zabrze.pl – eine offizielle Internetseite des städtischen Museums;

www.zabrze.xt.pl – eine Internetseite zum Thema Geschichte der Stadt mit einer großen Anzahl von Ansichtskarten, Photos, Texten mehrerer Autoren, die dem Kulturerbe der Stadt gewidmet sind. Der Autor dieser Internetseite heißt Ryszard Kipias.

www.luiza.zabrze.pl – eine zweisprachige Seite über das älteste Bergwerk in Oberschlesien. Hier finden Sie die Geschichte, die Besichtigungstrecken, die Galerie und die Zukunftspläne.

www.zis.zabrze.pl – die Internetseite der Monatszeitschrift “Nasze Zabrze Samorządowe”, die seit einigen Jahren über die Geschichte, die wichtigen Ereignissen und aktuelle Probleme der Stadt berichtet.

www.polskieserce.pl – diese Internetseite informiert Sie über die Tätigkeit der Kardiouchirurgieentwicklungsstiftung im Baubereich eines künstlichen, polnischen Herzens.

Spis treści:

Trochę historii	7
Miejsca, których nie można przegapić	15
Kościół pw. św. Józefa	16
Kościół pw. św. Jadwigi	22
Skansen górniczy „Królowa Luiza”	26
Cmentarz żydowski (Hortus Judaeorum)	32
Stalowy dom	36
Osiedle patronackie Donnersmarcka	38
Hotel Admiralspalast	40
Osiedle robotnicze „Borsigwerk” w Biskupicach	42
Kolonia patronacka Ballestrema Zabrze-Rokitnica	44
Szyb kopalniany „Maciej” w Maciejowie	46
Ogród Botaniczny	48
Krzyż przydrożny w Biskupicach	52
Kaplica Wotywna Najświętszej Marii Panny	54
Ruiny XVII-wiecznego spichlerza w Biskupicach	56
Miejsca, gdzie można aktywnie odpocząć	59
Kąpielisko Leśne w Maciejowie	60
Park „Trapez” w Maciejowie (High Ropes Course)	62
Korty Tenisowe Mostostal	64
Kultura i rozrywka	67
Dom Muzyki i Tańca	68
Teatr Nowy	70
Muzeum Miejskie w Zabrzu	72
Muzeum Górnictwa Węglowego	74
Filharmonia Zabrzeńska	76
Warto wiedzieć	79
Warto także zobaczyć	80
Wybrana bibliografia	81
Godne polecenia strony internetowe o Zabrzu:	82

Contents

Some history	7
Places you cannot miss	15
St. Joseph Church	16
St. Jadwiga Church	22
Mining Heritage Park “Queen Luiza”	26
The Jewish graveyard (Hortus Judaeorum)	32
Steel house	36
Donnersmarck’s housing estate	38

Hotel Admiralspalast	40
Workers' estate „Borsigwerk“ in Biskupice	42
The Patronal Colony of Ballestrem Zabrze-Rokitnica	44
The shaft “Maciej” in Maciejów	46
Botanical Garden	48
The roadside cross in Biskupice	52
The St Mary votive chapel	54
The Ruines of the XVII c Granary in Biskupice	56
Places where you can have an active rest	59
Pool in Maciejów	60
“Trapez” park in Maciejów (High Ropes Course)	62
Mostostal Tennis Courts	64
Culture and entertainment	67
Dom Muzyki i Tańca	68
The “Nowy” Theatre	70
Municipal Museum in Zabrze	72
Coal Mining Museum	74
The Symphony Orchestra of Zabrze Philharmonic	76
What you should know	83
It is also worth seeing:	83
Selected bibliography:	84
Recommended websites about Zabrze:	85

Inhalt

Ein bisschen Geschichte	7
Orte, die man nicht verpassen darf	15
Die St. Josef Kirche	16
Die St. Hedwig Kirche	22
Das Königin Luise Freilichtmuseum	26
Der Judenfriedhof (Hortus Judaeorum)	32
Das Stahlhaus	36
Die Donnersmarck Patronatssiedlung	38
Das Hotel Admiralpalast	40
Die Borsigwerksiedlung im Biskupitz	42
Die Ballestrem Patronatskolonie Zabrze-Rokitnica	44
Der Schacht “Maciej” in Maciejów	46
Der botanische Garten	48
Das Kreuz in Biskupice	52
Die Kapelle der Heiligen Jungfrau Mariä	54
Die Trümmer des Speichers aus dem 17. Jahrhundert in Biskupice	56
Aktive Erholungsmöglichkeitenorte	59
Das Waldbad in Maciejów	60
Der Park “Trapez” in Maciejów (High Ropes Course)	62

Die Tennisplätze Mostostal	64
Kultur und Unterhaltung	67
DMiT	68
Das "Teatr Nowy"	70
Das städtische Museum in Zabrze	72
Das Steinkohlenbergbaumuseum.....	74
Das Philharmonieorchester – Filharmonia Zabrzeńska	76
Wissenswertes	87
Andere Sehenswürdigkeiten.....	87
Die ausgewählte Bibliografie:.....	89
Die empfehlenswerten Internetseiten über Zabrze:	89

Publikacja powstała na zlecenie Urzędu Miejskiego w Zabrzu, Wydział Kultury, Sportu i Promocji Miasta

Zdjęcia:

Dariusz Walerjański, Arkadiusz Gola, Piotr Muschalik, Mirosław Oliwa, Tymoteusz Rduch, Archiwum Urzędu Miejskiego w Zabrzu fotografie archiwalne ze zbiorów Muzeum Miejskiego w Zabrzu

Tłumaczenia:

Biuro Tłumaczeń „ANGMEN” www.angmen.com.pl

Język angielski – Mariusz Maciej Drogokupiec, Aleksandra Kaleta,

Język niemiecki – Marcin Farafontow

Tekst i koncepcja:

Dariusz Walerjański

Opracowanie graficzne:

Frodo, Bytom

Redaktor: Dariusz Walerjański

Wydawca:

Frodo, Bytom www.frodo.com.pl

Druk:

Dimograf, Bielsko-Biała

Nakład: 1 000 egzemplarzy

Printed in Poland

Wydanie I

ISBN: 83-918246-7-5

